

EGO

MAANDBLAD VAN DE
HUMANISTISCHE
GEESTELIJKE
VERZORGING VOOR
MILITAIREN
JUNI/JULI 1979

HET MOEILIJKE
PROBLEEM...

BLZ. 6/7

EGO

MAANDBLAD VAN DE
HUMANISTISCHE GEESTELIJKE
VERZORGING VOOR MILITAIRES.

nr. 6/7 – juni/juli 1979
18e jaargang

Abonnementsprijs f 12,- per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen.
Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Redaktie:

Joos Sinke (voorzitter),
Frank Spoelstra (sekr./eindred.),
Rob Buitenweg, Wim Heij,
Hans Schonk, Arjen Struijk.

Adres red. en admin.:

Bureau hoofdraadsman
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen. Tel. 03438-2878.

Vaste medewerkers:

Seine van de Belt, Karel Bloema,
Anton Constandse, Sietse van der
Hoek, Bert van de Kamp, Jan
Kooijman, Willy Lohmann, Frits Maas,
Leo van Opzeeland, Rien Robijns, Jan
Stoof, Bert Vuijsje, Frans Wermer,
Hans van Wissen, Dick Zaal.

Vormgeving/realisatie:

Gerard de Groot/Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Delft
Gedrukt op kringlooppapier

Inhoud

Anekdoten uit een zijstraat	2
De mannetjesputters van Rotterdam	3
Wat zou je doen als	4/5
Het moeilijke probleem kernafval	6/7
Edvard Munch	8/9
HV en homoseksualiteit	10/11
Raadsman in Libanon	12/14
Over voetbal en prietpraat	15
Boeken, bladen, brochures /	
Vaste prik	16/17
The deerhunter	18/19
Burgerlijke ongehoorzaamheid	20/21
Geknipt voor u / Lezers schrijven / Gast in EGO / EGOpuzzle	22/23

Anekdoten uit een zijstraat

De verhalenbundels van J. Bernlef zijn zelden spektakulair te noemen. Eerder ingetogen en stil. Mensen proberen zich moeizaam staande te houden maar laten dat nauwelijks blijken. Verbergen zich voor de ander. Willen het alleen opknappen. Onopvallende mensen waarvan wij pas weten wat zij doormaken als wij er attent op worden gemaakt. Hierbij denk ik aan het eerder verschenen „De overwinning, het verslag van een nederlaag”, dat handelt over een dienstplichtig militair die een wachtdelikt pleegt en aan „Onder de bomen” en „Honedromen”, waarin oude mensen hun stille strijd tegen het vergeten voeren. Evenals aan een aantal verhalen uit de nieuwste bundel van Bernlef „Anekdoten uit een zijstraat”.

De feitelijke gebeurtenis uit het titelverhaal van deze bundel is even alledaags als definitief: een man wordt gepensioneerd. Vriendelijke afscheidswaarden, een kleurentelevisie als kado én vanwege de laatste werkdag thuisgebracht met de dienstauto.

Hoe het daarna moet weet de man niet. Wat hij wel weet is, dat hij in zijn dankwoord gezegd heeft „ook namens mijn vrouw”. En dat klopte niet. Want zijn vrouw is dood. En ook al had gelukkig niemand gereageerd, de paniek is er niet minder om. Met dat soort vergissingen was het toentertijd, kort na het overlijden van zijn vrouw, begonnen . . . Langzaam maar zeker was hij in de war geraakt. Volgens de dokter was dat niet zo vreemd, hoorde het bij het rouwproces. „Een normaal verschijnsel. Nu uw vrouw overleden is, wilt u tijdelijk ook niet meer leven”. Hij was doorverwezen naar de gemeentearts, die hem met ziekteverlof had gestuurd.

Daaraan terugdenkend neemt de man zich dan ook voor kost wat kost niet weer in zo'n toestand te zullen geraken. Alleen, hoe moet hij dat voorkomen? Al op de eerste dag na zijn pensionering, zijn eerste vrije dag dringt het tot hem door dat hij eigenlijk niet goed weet hoe hij zich moet voelen. En daar blijft het niet bij. Bij het ontbijt zet hij in plaats van één twee kopjes op tafel. Een fout die hij nog maar net weet te herstellen als de sociaal werkster langs komt. Maar als die op een gegeven moment vraagt hoe hij het toch gered heeft na de dood van zijn vrouw, begint hij de stomiteit om te ant-

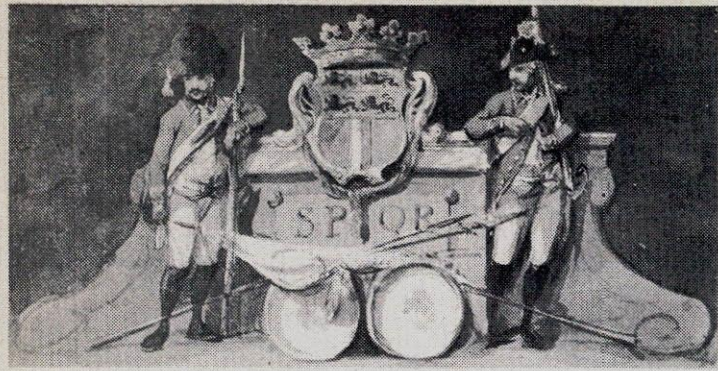
woorden dat na zijn ziekte het werk hem er toen doorheen geholpen heeft . . . Pas als zij weg is beseft hij wat hij gezegd heeft. Te laat. En niet zomaar een voorteken. De eerste pensioendag wordt het begin van nieuwe verwarring. Zij het dat de man uiteindelijk ook deze keer weer tot zichzelf weet te komen. Hoe hem dat lukt laat zich niet navertellen. Het is al griezelig genoeg om te lezen. Niet omdat zich nauwelijks iemand echt om de man bekommert (wat hij trouwens schijnbaar ook niet wil), maar doordat je aan het slot van dit verhaal met de vraag blijft zitten: hoelang houdt dat stand?

In het verhaal „Het washandje” gaat het om een laatste zin. Een vergeten schrijver ligt in het ziekenhuis. Maagkanker. Samen met twee oude vrienden probeert hij aanvankelijk een mooie laatste zin te bedenken. Enkele suggesties zijn: „Goddank, ik ben bijna beter”, en „It has all been very interesting”. Het wordt tenslotte geen van beide. De pijn wordt te be-

boeken

palend. En ofschoon de vrienden nog wel trouw op bezoek komen raakt de schrijver steeds verder weg. Het natte washandje op zijn voorhoofd – om beurten verzorgd door de twee vrienden – geeft hem zelfs het gevoel alsof hij een golf is. Wat de gedachten ver terug, naar vroeger, doet leiden. Naar wat allang voorbij is. Het strand. De limonadetentjes. Zijn ouders. Naar toen hij nog niet kon praten. (. . .) „Enkele woorden begreep hij. De meeste niet. De taal zat al in zijn mond, speelde al met zijn tong, maar hij kon er nog geen voor zijn ouders herkenbare klanken mee produceren. Van louter inspanning bewoog hij zijn hoofd heen en weer en doopte het toen voorovergebogen in het water van een van de plassen die de vloed op het strand had achtergelaten. Zijn lippen maakten bubbende geluidjes tegen het wateroppervlak en toen hij zijn ogen weer opendeed, zijn wangen fris en schraal van het zeewater, zag hij een rode bal op hem afkomen. Met beide handen greep hij die bal vast, hief hem triomfantelijk boven zijn hoofd en gooide hem uit alle macht terug terwijl zijn mond wagenwijd opening . . . ” „Het was net of hij nog wat zei,” zei Peter. „Op het allerlaatst, toen hij zo met zijn armen zwaaide en zijn mond wijd opening . . . ”. Dat „Het washandje” het laatste verhaal uit de bundel is lijkt mij niet

EGO: kijk naar jezelf

Herman Romer

De mannetjesputters van Rotterdam

Een beknopte geïllustreerde
geschiedenis
van de
Rotterdamse schutterij

oevallig. In het begin van het eerste verhaal „Gewoon toneel” namelijk probeert een kind te leren spreken door de klanken die uit de achterkamer komen aanwaaien in te slikken en daarna weer uit te spugen. De cirkel is dus gesloten. De strijd met de taal rond. Taal die in de meeste verhalen een uiterst belangrijke rol speelt. En waarvan je zou kunnen zeggen dat elkaar verstaan maar niet begrijpen bijna even erg is als bij momenten geen woord kunnen uitspreken. Een illustratie van beide is het titelverhaal.

Een ander gegeven dat in de verhalen uit deze bundel opvalt is het belang van de foto. Meerdere malen blijkt dat wat was nog slechts terug te halen is met behulp van wat eens vastgelegd. Het maakt de stilte er minder alleen door. En woorden verbodig. Een bundel tenslotte die in het bijzonder in zijn „verzwijgen”, het niet meer registreren dan de werkelijkheid, omvangrijker is dan na eerste ezing lijkt. En waarin Bernlef zich door de gewone wijze waarop hij alledaagse problemen vorm geeft een oprecht geëngageerd schrijver toont.

Dick Zaai

Anekdoten uit een zijstraat” en de andere genoemde boeken van J. Bernlef verschenen bij 'm. Querido's Uitgeverij B.V., Amsterdam.

„Daar komen de schutters.
Ze lopen zich lam,
de mannetjesputters
van Rotterdam!
O, wat een geschitter!
Wat maken ze lef!
Dat komt van de bitter
en 't plichtsbef.”

Met dit wijsje, dat dichter-zanger Koos Speenhoff tientallen jaren geleden zong, begint Herman Romer de inleiding van zijn onlangs verschenen boek, waarvan de vooromslag hier is afgebeeld. Vervolgens zegt hij: „Getuige de bronnen laat de Rotterdamse schutterij zich door alle tijden heen zien als een kleurrijk volkje. Een burgerwacht waard om nog eens weelderig in beeld gebracht te worden. Met nadruk zeg ik in beeld, omdat dit boek niet beoogt de geschiedenis van de schutterij uitputtend in woord te serveren. Wel treft u er in grote lijnen de historie aan van deze burgerwacht, vanaf haar oprichting in de Middeleeuwen tot haar ontbinding in 1907. Maar overigens is dit boek met recht een prentenboek.” En inderdaad, in dit 104 bladzijden tellende boek – groot formaat, fraai uitgevoerd en gebonden – zijn maar liefst 63 illustraties opgenomen, meest paginagroot. In een tiental korte hoofdstukken wordt o.a. aandacht besteed aan het Costerman-oproer in 1690 (waarbij de schutterij zich aan de kant van de burgers opstelde tegenover een compagnie voetvolk van de met terreur regerende Rotterdamse baljuw), aan Kaat Mossel, de Belgische opstand en aan de schutterijmuziek.

In zijn voorwoord spreekt Rotterdam's burgemeester André van der Louw de wens uit, „dat de professionele wakers van nu behandeld en benaderd worden als de min of meer amateuristische wakers van vroeger, die meer rechtstreeks uit de burgerij voortkwamen en er meer in geworteld waren.”

Dat Herman Romer – in het dagelijks leven publiciteitschef bij een groot verzekeringsbedrijf – in zijn vrije tijd nog meer doet dan gedichten schrijven (zie het vorig nummer van EGO; dit voorjaar verscheen zijn vijfde bundel „De val omhoog”), blijkt wel uit dit prettig leesbare historische „prentenboek”. Echt iets voor liefhebbers, en niet alleen van Rotterdam! Tot besluit graag nog een couplet uit Speenhoff's lied „De schutterij”:

„Een schutter is een klant
die niemand wat kan bommen.
„Durf jij”, vraagt de sergeant,
„hier zonder schoenen komen?”
Dan antwoordt hij beleefd:
„Sergeant, ben jij bekrompen;
als ik geen schoenen heeft,
dan schutter ik op klompen!”

Frank Spoelstra

Herman Romer: De mannetjesputters van Rotterdam.
Uitg. Kruseman Den Haag, 1979. Prijs f 34,50.

Wat zou je doen als . . .

Okee, je bent dus pacifist. Wat zou je doen als iemand bijvoorbeeld je grootmoeder aanviel?

Ik zou gaan gillen „Drie hoeraas voor oma!” en de kamer uitgaan.

Nee serieus. Stel dat hij een revolver had en haar wou doodschieten. Zou jij dan 't eerst op hem schieten?

Heb ik soms een revolver?

Ja.

Nee, ik ben pacifist en ik heb geen revolver.

Nou, stel van wel.

Goed. Ben ik 'n goeie schutter?

Ja.

Dan zou ik hem die revolver uit z'n hand schieten.

Nee, dan ben je geen goeie schutter.

Ik zou niet durven schieten. Ik zou oma wel kunnen doden.

Schei uit! Goed, dan nemen we 'n ander voorbeeld. Stel je rijdt op 'n vrachtauto. Je bent op 'n smalle weg met 'n steile rotswand opzij. Er staat 'n klein meisje midden op de weg. Je rijdt te hard om te kunnen stoppen.

Wat zou je doen?

Als ik nou es hard toeter, zodat ze uit de weg kan gaan?

Ze is te jong om te lopen. En je autohoorn doet 't niet.

Ik zou links van haar proberen te zwenken, omdat ze niet opzij gaat.

Nee, dat gaat niet, er is 'n aardverschuiving geweest.

O, nou, dan zou ik proberen de wagen over de rotswand te sturen en zo de kleine meid te redden.

Nou, stel dat er nog iemand bij je in de wagen zit. Wat dan?

Wat heeft mijn beslissing er nou mee te maken, dat ik pacifist ben?

Jullie zitten met z'n tweeën in de auto en er is maar één klein meisje.

Iemand heeft es gezegd: „Als je de keus hebt tussen 'n reëel kwaad en 'n denkbeeldig kwaad, neem dan altijd dat denkbeeldige kwaad”.

Hè?

Ik vraag me af, waarom je zo graag alle pacifisten dood wilt hebben?

Dat wil ik niet. Ik wil alleen weten wat jij zou doen als . . .

Als ik met 'n vriend in 'n vrachtwagen heel hard op 'n weg met éénrichtingverkeer reed en 'n gevaarlijke situatie naderde, waar 'n tien maanden oud meisje midden op de weg zat met 'n aardverschuiving aan de ene kant en 'n steile helling aan de andere kant?

Ja, juist.

Ik zou waarschijnlijk op de rem gaan staan, waardoor m'n vriend met z'n hoofd door de voorruit zou vliegen, in de aardhoop terecht zou komen, 't

kleine meisje overrijden, van de helling af mieteren en m'n eigen dood tegemoet vallen. Ongetwijfeld zou 't huis van oma beneden in 't ravijn staan en de vrachtwagen zou door 't dak heenstorten en in haar huiskamer uit elkaar vliegen, waar ze ten slotte voor de eerste en de laatste keer zou worden aangevallen.

Je hebt m'n vraag niet beantwoord.

Je probeert er omheen te draaien.

Ik probeer echt 'n paar dingen te zeggen. Ten eerste dat niemand weet wat ie gaat doen in een ogenblik van verwarring. Ten tweede dat denkbeeldige vragen denkbeeldige antwoorden krijgen. Ik zinspel er ook op, dat je 't voor mij onmogelijk hebt gemaakt uit de moeilijkheden te komen zonder één of meer mensen te hebben gedood. Dan kun je zeggen:

„Pacifisme is 'n mooi idee maar 't werkt niet.”

Maar dat is 't niet wat me hindert

„Pacifisme is 'n mooi idee maar 't werkt niet.”

Maar dat is 't niet wat me hindert

Wat hindert je dan?

Ja, je houdt er misschien niet van omdat 't niet denkbeeldig is.

Het is reëel. En daarbij vergeleken is de aanval op oma net 'n tuinfeestje.

Wat bedoel je nou?

Ik denk eraan, hoe we mensen ertoe trainen om de echt goede efficiënte manier van doden te ontdekken. Niet zoiets toevalligs als vrachtauto's en aardverschuivingen . . .

Dat is heel wat anders.

Zeker, en zie je niet dat 't veel akeliger is om te zien, omdat 't reëel is en op 't ogenblik gebeurt? Kijk es hier.

Een generaal prikt 'n speld op 'n landkaart. Een week later zweet 'n troep jongens zich rot ergens in de rimboe, schiet elkaars armen en benen af, schreeuwt en bidt en doet 't in hun broek van angst.

Vind je dat nou niet idioot?

Ja, nou heb je 't over oorlog.

Ja, dat weet ik. Is dat nou niet stom?

Wat doe jij dan in plaats daarvan?

Zeker de andere wang toekeren, niet?

Nee. Heb je vijand lief, maar weersta 't boze. Heb je vijand lief. Gij zult niet doden..

Ja, en kijk es wat er met Hem gebeurde.

Hij groeide op.

Ze hingen Hem aan zo'n vervloekt kruis, dat gebeurde er met Hem.

Ik wil niet aan 'n vervloekt kruis gehangen worden.

Dat zul je niet.

Hè?

Ik zei, dat je geen keus hebt hoe je zult sterven. Of wanneer.

Je kunt alleen beslissen hoe je wilt leven. Nú.

Nou, ik laat niet iedereen over me lopen, dat is zeker.

Jezus zei „Weersta de boze niet”.

De pacifist zegt precies 't tegenovergestelde. De pacifist zegt, dat je het kwaad moet weerstaan met heel je hart en met heel je verstand en je lichaam, tot 't overwonnen is.

Ik snap 't niet.

Georganiseerde geweldloze weerstand. Ghandi. Hij organiseerde de Indiërs voor geweldloos verzet en voerde 'n geweldloze oorlog tegen de Engelsen tot hij India had bevrijd van 't Britse imperium. Niet slecht voor 'n eerste poging, vind je niet?

Het ligt in de natuur van de mens om te doden.

Heus?

Het is natuurlijk. Iets dat je niet kunt veranderen.

Als 't natuurlijk is om te doden, waarom moet je dan 'n training ondergaan om te leren hoe 't te doen?

Joan Baez

Er is geweld in de menselijke natuur, maar er is ook fatsoen, liefde, vriendelijkheid.

De mens organiseert geweld, koopt en verkoopt, zet aan tot geweld.

De geweldlozen willen 't tegenovergestelde organiseren. Dat is alles wat geweldloosheid is: georganiseerde liefde.

Ij bent gek.

Vast en zeker. Wil je me soms vertellen dat de rest van de wereld goed bij z'n verstand is?

Toon me es aan, dat geweld 'n groot succes is geweest in de laatste vijfduizend jaar, dat de wereld er prima voorstaat, dat oorlogen aan de mensheid vrede, begrip, broederschap, democratie en vrijheid hebben gebracht en dat elkaar te doden 'n sfeer van vertrouwen en hoop heeft geschapen. Dat 't geweldig is voor 'n miljard mensen om te leven ten koste van de andere twee miljard, of dat zelfs als 't niet steeds even gladjes gegaan is, we nú tenslotte onze weg beginnen te zien naar 'n betere wereld voor allen, zodra we 'n paar kleinere oorlogjes uit de weg hebben geruimd.

Het gaat mij uitstekend.

Beschouw dat maar als 'n gelukkig toeval.

Ik geloof dat ik het westen moet verdedigen en alles waar 't voor staat.

Geloof je niet in zelfverdediging?

Nee. Daar is de maffia mee begonnen. Een klein groepje mensen, die zich verenigen om boeren te beschermen. Ik kies voor Gandhi's geweldloos verzet.

'k snap nog steeds niet wat de geweldloosheid eigenlijk wil.

De kern van de geweldloosheid is 'n platform waar we niet langer beneden kunnen zakken. Een platform dat 'n paar meter boven napalm, marteling, uitbuiting, gifgas, A- en H-bommen, vestingwerken ligt. Geef de mensen 'n behoorlijke plaats om op te staan. Ze hebben zich gewenteld n mensenbloed, braaksel en verorand vlees, schreeuwende hoe je nu och vrede aan de wereld moest brengen. Ze steken hun hoofd evenjes uit hun hol en zien 'n stelletje mensen bezig met materiaal te verzamelen en te trachten 'n structuur te bouwen boven de grond in de open lucht.

„Leuk idee, maar niet erg praktisch”, roepen ze uit en kruipen terug in hun hol. Het was precies zo, toen men ontdekte dat de wereld rond was.

Men vecht er jarenlang over om 'm plat te laten, terwijl de bewijzen voor

de hand lagen dat ie helemaal niet plat was. Er was geen rand om af te vallen of monsters die de kleine schepen in hun opengesperde bekken opslokten.

Hoe wil je dit praktische bouwsel optrekken?

Van de grond af. Door te studeren, door te leren over en te experimenteren met elk mogelijk alternatief voor geweld op elk niveau. Door te leren hoe je 'nee' kunt zeggen tegen de staat, tegen oorlogsbelasting, tegen de dienstplicht, tegen doden in 't algemeen, door nieuwe instellingen in 't leven te roepen, die berusten op de veronderstelling dat moord in welke vorm dan ook is afgeschaft, door 't leggen en onderhouden van contacten met geweldlozen over de hele wereld, door bij elke mogelijke gelegenheid 'n gesprek aan te knopen met mensen, met groepen, door te trachten de algemene opinie dat doden geoorloofd is, om te buigen.

Het klinkt werkelijk aardig, maar ik geloof toch niet dat 't zal lukken.

Misschien heb je gelijk. We hebben misschien geen tijd genoeg meer. Tot dusver zijn we 'n glansrijke flop ge-

weest. Het enige wat 'n nóg erger flop dan de organisatie van geweldloosheid is, is de organisatie van geweld geweest.

Joan Baez (vert. Wim Rombouts)

(Overgenomen uit 't Kan anders van april 1979)

men lijdt het meest
van het leiden
dat men vreest

Het moeilijke probleem kernafval

Al jaren lang bestaan er in onze samenleving conflicten over kernenergie. Ze zijn voor buitenstaanders bijna niet te volgen, omdat de deskundigen steeds meer tegen elkaar gaan praten en steeds minder proberen het publiek bij de problemen te betrekken. Ze worden daardoor onverstaa- baar. De problemen waarover zij met elkaar discussiëren verschuiven ook steeds. Telkens worden er nieuwe problemen opgeworpen, waarover weer verhitte discussies ontstaan. Het opbergen van kernafval is het laatste onderwerp in deze lange rij.

Al in 1975 werd er besloten (door het kabinet-Den Uyl) dat er proefborin- gen voor kernafval moesten plaats vinden. Er was namelijk groot ver- schil van mening over de bouw van drie nieuwe kerncentrales. Uiteinde- lijk kwam men tot de oplossing, dat meer gegevens over de veiligheid van het opbergen van kernafval de door- slag zouden moeten geven.

Er werd toen al een paar jaar gestu- deerd op de mogelijkheid kernafval op te bergen in zoutkoepels onder de bodem van Groningen en Drente. Er zijn vijf koepels (dikke pijlers onder de grond) die worden genoemd: Gas- selte/Drouwen (die de „beste” koepel zou zijn), Anloo, Schoonloo, On- stwedde en Pieterburen. Bij de dis- kussies over de proefboringen gaat het er dus om, of in deze zoutkoepels geboord mag worden om te zien of ze geschikt zijn voor het opbergen van kernafval.

Gevaarlijkste materiaal

Kernafval is zo ongeveer het gevaar- lijkste materiaal, dat wij op aarde kunnen maken. Het bestaat uit een deel van het radioactieve materiaal, dat uit een kernreaktor komt, nadat het daarin energie heeft geleverd. Bij deze levering van energie ontstaan onvoorstelbare hoeveelheden radioactieve stoffen. Soms worden deze naar een z.g. opwerkingsfabriek gebracht om daar te worden ver- werkt; soms moeten deze zonder meer worden opgeborgen. In beide gevallen blijft er een stof over, die buitengewoon giftig is. De radioakti- viteit, die deze giftigheid uitmaakt, verdwijnt in de loop van de tijd. Bij sommige van deze stoffen – en juist bij sommige van de meest giftige – duurt dat alleen tienduizenden of honderdduizenden jaren. Er moet dus een manier worden gevonden, om deze stoffen al die tijd buiten het contact met de mensen en met het milieu te houden.

In zoutkoepels

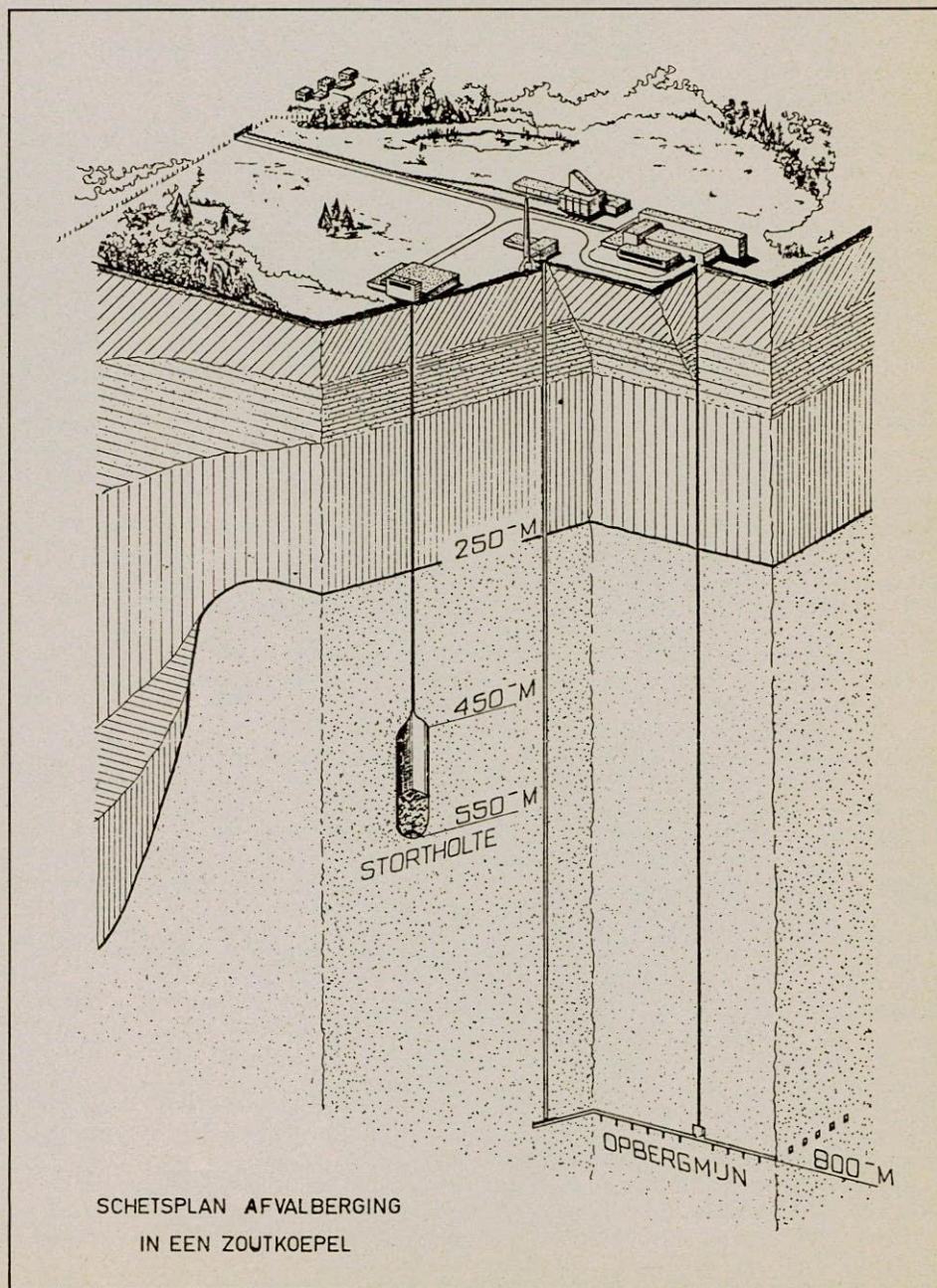
Het idee van opberging in zoutkoe- pels is nu, dat deze zo stabiel zijn, dat zij deze gevaarlijke stoffen al die tijd uit het milieu kunnen houden. Met

name zouden de zoutkoepels het op- lossen van het kernafval in het grondwater onmogelijk maken. Want zout is zelf oplosbaar in water, en waar zout is, kan dus geen water

komen. Als er toch al water in de koepel zou „inbreken”, dan zijn er nog veel bodemlagen rond de koepel die kunnen zorgen voor vasthouden van de gevaarlijke stoffen. En ten- slotte zouden mensen in de toekomst gewaarschuwd worden voor de ge- vaarlijke stoffen door het zout, waarmee deze steeds vermengd zou- den zijn. Er zouden dan ook tenmin- ste drie „veiligheden” zijn inge- bouwd bij opberging van kernafval in zout: de zoutlaag zelf, de bodemla- gen daar omheen, en het pekkel in het water, wanneer de stoffen tenslotte toch aan de oppervlakte zouden ko- men.

Verzet in de streek

En toch hebben de plannen voor het opbergen van kernafval in de drentse en groningse bodem daar veel beroe- ring gewekt. Zelfs het onderzoek (dus helemaal nog niet de opberging zelf) wordt door het verzet in de streek onmogelijk gemaakt. Zelfs nu het alleen nog maar gaat om het ver- zamelen van gegevens, en nog niet

Een boortoren-bezetter wordt door de politie afgevoerd

om het opslaan van gevaarlijke stoffen, rijst al verzet. Veel mensen in Den Haag (en elders) zien dat als onredelijk. Is dat juist?

Wie vraagt naar de redenen van het verzet, ontmoet bij veel mensen angst voor een proces dat niet meer te stoppen is. Wanneer eenmaal proefboringen zijn gehouden, zo redeneren zij, is er een vlieg wiel op gang gezet. Daardoor zullen steeds opnieuw stappen worden gezet op de weg die uiteindelijk leidt tot het opbergen van het uiterst giftige materiaal. Wie daar niets voor voelt, kan beter maar meteen zand in de machine gooien, zo wordt geredeneerd.

Bezwaren van wetenschappers

Maar daarmee wordt niet het verzet van de gemeentebesturen van de betreffende plaatsen verklaard. Die bestaan uit lieden, die er allerminst op uit zijn, om zand in de machine te gooien, waarvan ze zelf een deel zijn. Hun bezwaren worden beter onder woorden gebracht door een paar wetenschappelijke medewerkers van de Universiteit in Groningen. Zij wijzen op het volgende:

1. De studies zijn tot nu toe *onvolledig*. Er bestaan afvalsoorten, die wel in aanmerking komen voor opberging, maar waarvan die opberging nog niet is bestudeerd.
2. De studies laten ook ruimte voor veel *onzekerheid*. De giftige stoffen moeten honderdduizenden jaren op hun plaats blijven. In die tijd kan er van alles gebeuren, zoals het ontstaan van een nieuwe ijsstijd, waarbij opnieuw gletschers over het dreinte landschap zouden reiken, waardoor mensen zouden wegtrekken, waar-

door kennis verloren zou gaan, waardoor de bodem in beweging zou kunnen komen enz. Dat alles kunnen wij nu niet voor onmogelijk verklaren.

3. Het belangrijkste: de studies houden geen rekening met *menselijke fouten*. De afvalberging zou in gevaar kunnen komen door kwaadwilligheid, nieuwsgierigheid, slechte rampenbestrijding e.d. Dit risico bestaat niet alleen bij het opbergen van het kernafval, maar ook bij het vervoer, de behandeling enz. De afvalmijn zal 50 à 150 jaar in gebruik moeten zijn. Zal er al die tijd een overheid blijven bestaan die dat alles in goede banen leidt? Zullen er nooit idioten zijn die de zaak willen saboteren? Zullen er geen bedrijfsongevallen plaats vinden, die door slecht ingrijpen uit de hand lopen? Ook dat kan niet allemaal voor onmogelijk worden verklaard.

Zeker níét veilig!

Uit al deze bezwaren komt alleen niet naar voren, dat het opbergen van kernafval **onveilig** is. Wel blijkt eruit, dat we het opbergen van kernafval nog bepaald niet **veilig** kunnen noemen. Maar ook blijkt eruit, dat overeenstemming over deze kwestie wel heel moeilijk te bereiken zal zijn. Wanneer de proefboringen al tot positief resultaat zouden leiden, dan zou dat voor de tegenstanders van kernenergie niet overtuigend zijn. Hun bezwaren richten zich nu juist tegen punten, die door meer gegevens of een betere techniek van opbergen niet op te lossen zijn, zoals we hebben gezien. Voor de punten 2 en 3 (boven) geldt, dat ze altijd blijven bestaan, zelfs al zouden de ingenieurs komen beweren dat alles nu volkomen in orde is. De reden daarvoor is, dat het gaat om zeer giftige stoffen die buitengewoon lang (langer dan de ingenieurs kunnen garanderen) buiten het bereik van mensen en buiten het milieu gehouden moeten worden.

Komt er kernafval?

Als het nu al zou vaststaan dat wij met kernafval opgescheept zouden blijven, dan zou de zaak er misschien heel anders uitzien. Dan zouden we moeten zeggen: het is rotspul, maar nu we het hebben, moeten we het zo goed mogelijk opbergen. En we zouden zonder meer de beste zoutkoepel uitzoeken. Maar het staat nu juist nog helemaal niet vast, dat we kernafval op ons dak zullen krijgen. Daarover moet nu juist nog een „maatschappelijke discussie” worden gevoerd. Mensen die allerminst gelukkig zijn met kernenergie zeggen dan ook: voer eerst die discussie maar, en als daaruit blijkt dat men inderdaad kernenergie wil, dan kunnen wij bekijken of we mee willen werken aan een veilige opslag van kernafval.

Moet er wel kernenergie komen?

Aan de andere kant zijn er ook mensen, die vinden dat kernenergie veel goeds zal brengen aan de samenleving. Zij zeggen vooral, dat zonder

kernenergie een blijvende groei van de welvaart niet mogelijk zal zijn. Zonder kernenergie zal de werkloosheid groter zijn, zal het inkomen lager zijn enz. Er moet bij worden gezegd, dat de tegenstanders van kernenergie het daarmee niet eens zijn. Maar wie vindt, dat kernenergie zoveel goeds brengt, wil natuurlijk graag zo snel mogelijk door met alles wat daarbij hoort – óók met proefboringen. Hij hoopt, dat de proefboringen positieve resultaten zullen opleveren; nog tijdens de grote discussie zouden de mensen dan kunnen horen, dat kernafval veilig kan worden opgeborgen.

Zo bestaat er zelfs verschil van mening over de volgorde, waarin de gebeurtenissen moeten plaats vinden. De één vindt, dat er eerst een principiële debat moet komen over kernenergie, voordat proefboringen kunnen plaats vinden; de ander vindt, dat er eerst proefboringen moeten zijn, om de resultaten daarvan nog mee te kunnen nemen in de grote discussie.

Maatschappelijke discussie gewenst

Een belangrijk probleem is, dat de discussies over kernenergie altijd gaan over de gevaren, en nooit over de voordelen. En toch hebben voorstanders en tegenstanders niet alleen een mening over de gevaren, maar ook over de voordelen van kernenergie. De discussie zou daar dan ook meer over moeten gaan. Is het inderdaad waar, dat kernenergie leidt tot minder werkloosheid en meer welvaart? Of is eerder het tegendeel waar, zoals ook wel wordt beweerd door sommigen? Kan zonne-energie ook evenveel energie leveren als kernenergie, zoals sommigen menen, of is dat gewoon onjuist?

Wanneer er meer over zulke vragen zou worden gediscussieerd, zou er misschien ook meer duidelijkheid komen in het debat over de gevaren.

Het ziet ernaar uit, dat er de komende jaren een „maatschappelijke discussie” zal worden gehouden over kernenergie. Iedereen zal dan nog een keer mogen meepraten over de voordelen en de problemen van deze vorm van energie. Het is te hopen, dat de deskundigen dan geleerd hebben, wat minder op elkaar te letten en wat meer op het publiek. Misschien ontstaat er op die manier inderdaad een echt debat.

Erik van der Hoeven

EGO: bericht
aan de overlevenden

E. Munch

Schilder en gevoelsmens

Als we over de noorse schilderkunst spreken, dan duiken er niet zoveel bekende kunstenaars op. Misschien vernemen we de naam van Dahl (1788-1857), een landschapschilder, die de noorse schilderkunst vernieuwde en lange tijd de enige belangrijke schilder van zijn land was. Gedurende de 19de eeuw werkten de meeste noorse schilders buiten de grenzen van het land. Enkele grote namen uit die tijd zijn H. F. Gude en A. Tidemand.

Een belangrijk nieuw geluid deed Edvard Munch horen, die baanbreker werd van het expressionisme, een zeer belangrijk en produktief schilder die helaas in ons land weinig bekendheid geniet. Ook komt dat door het feit, dat de nederlandse musea maar heel weinig werk van Munch bezitten. Het Amsterdamse Rijksprentenkabinet met zeker een miljoen prenten, heeft nog niet lang geleden op een veiling bij Sotheby in Londen een kleurenhoutsnede gekocht voor f 165.000,— om de enkele grafiekbladen, die het van Munch bezit, aan te vullen.

Benauwende jeugd

Edvard Munch werd op 12 december 1863 in Løten in Zuid-Noorwegen geboren als zoon van een arts. Een jaar later verhuist de familie naar Christiania (het huidige Oslo). Daar is zijn vader werkzaam als armendokter (net als de echtgenoot van Käthe Kollwitz in Berlijn). Munch bracht zijn jeugd in Oslo door. Het benauwende sociale milieu, maar vooral de dood van zijn moeder in 1868 (hij was toen 5 jaar) en het sterven van zijn geliefde zuster Sofie in 1877 (beiden leden aan tuberculose) maakten op de gevoelige Edvard een diepe in-

Zelfportret met fles wijn, olieverf 1906

druk. Zijn vader leefde weliswaar nog tot 1889, maar deze trok zich steeds meer in zichzelf terug.

Zo is het ook te verklaren dat de overgevoelige jonge Munch door treurige indrukken en smartelijke gebeurtenissen bij zijn kunstzinnige vorming beïnvloed wordt. Op de kunstakademie bij de beeldhouwer Julius Middelthun alsmede bij de schilders Christian Krogh en Hans

„In mijn ouderlijk huis heersten ziekte en dood. Het leed dat ik daar meemaakte heb ik nooit kunnen overwinnen.”

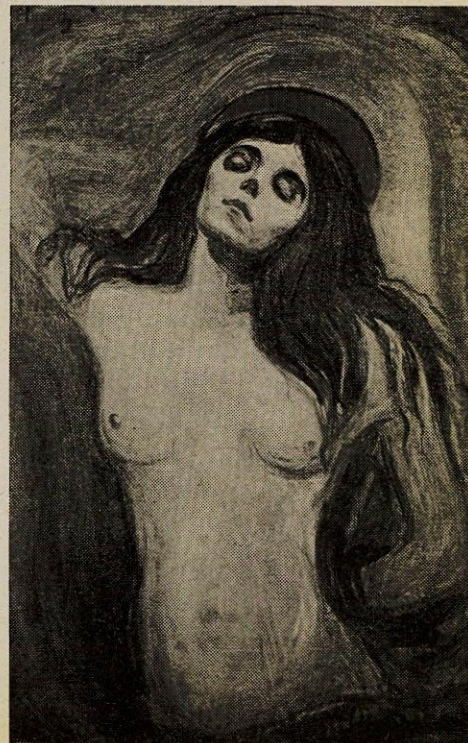
Edvard Munch.

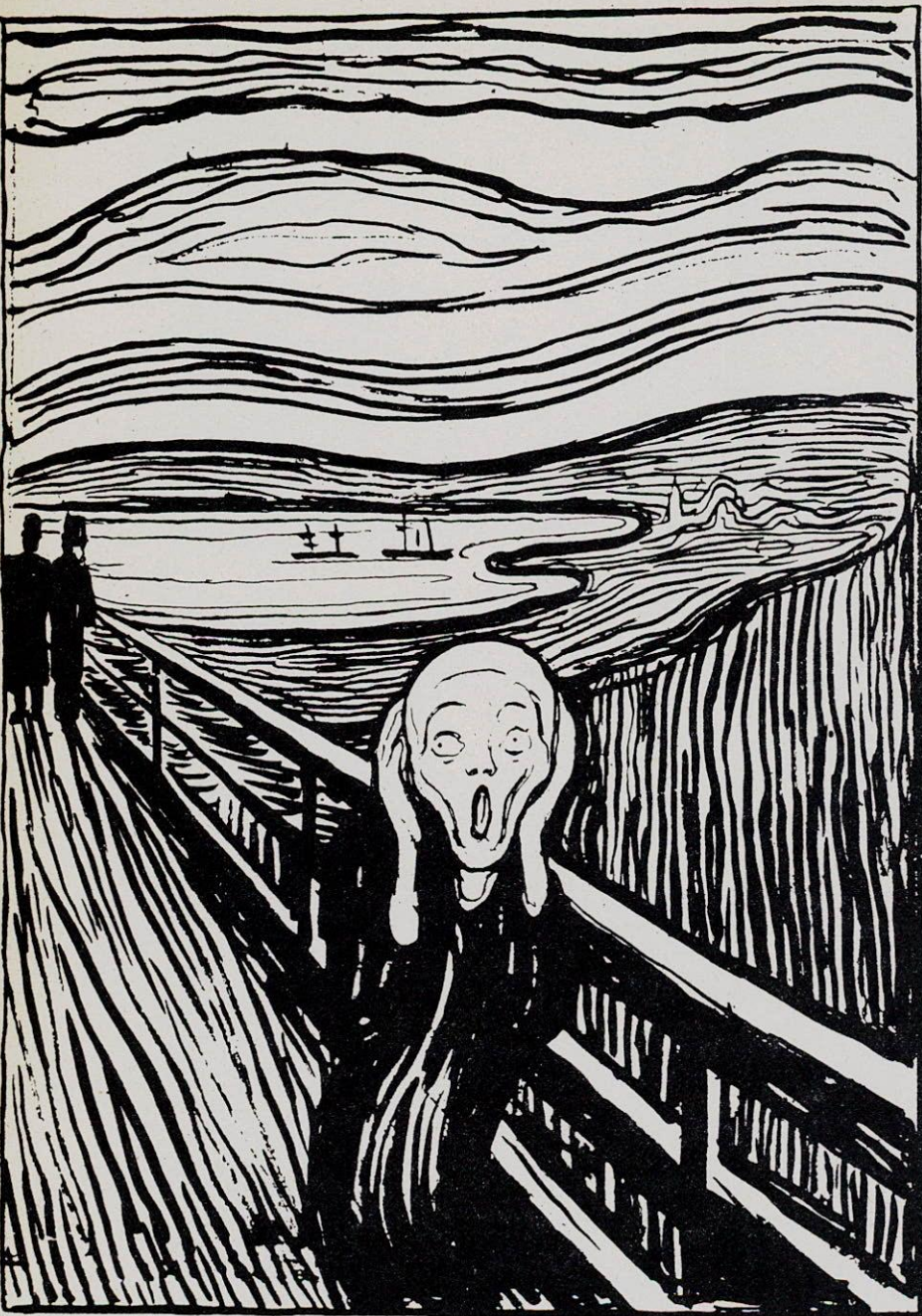
Heierdahl werkte hij in een uiterst depressieve stemming in de jaren 1881-1883. Daarvoor was hij korte tijd in 1879 leerling van de Technische Hogeschool. Tot deze studie voelde hij zich niet aangetrokken, hij wilde schilder worden.

Schilder

„Ik ben nu meer dan ooit besloten schilder te worden”!, schrijft hij op 8 november 1880 in zijn dagboek. En hij werd schilder, zelfs een zeer groot schilder, de sterkste eksponent van de Noorse schilderkunst. Hij bracht niet alleen zijn land met zijn bijzondere stemmingen en prachtige landschappen in beeld, ook het zieleleven van zijn tijdgenoten wist hij diep te peilen. Zijn geest was verwant aan de grote dramaturgen August Strindberg en Hendrik Ibsen en de toondichter Grieg. De schildertaal waarin hij zich uitdrukte was van hemzelf en nieuw. Herbert Read, bekend schrijver van vele boeken over moderne kunst, heeft die taal omschreven als: „de uitdrukking van de emoties van de kunstenaar, een prijs die hij doorgaans betaalt met een overdrijving of vervorming van de natuurlijke verschijnselen tot bijna in het groteske toe...” Andere wegbe-reiders voor dit nieuwe expressionisme waren o.a. Van Gogh, Ensor, Gauguin en Hodler.

Madonna, olieverf 1895

Etser en lithograaf

Na 1894 ontstonden zijn eerste grafische werkstukken. Wellicht was Edvard Munch als etser en lithograaf sterker. In de schilderijen is de gevoelsmens aan het woord. Het zou kunnen dat juist zijn grafisch werk op vele kunstenaars meer invloed heeft uitgeoefend dan zijn schilderijen.

Een onvoorstelbaar diepe indruk maakt hij op mij altijd de lithografische afbeelding „De Schreeuw” (1895). Zelf zegt Munch daarvan: „Ik liep met twee vrienden over een weg toen de zon onderging. De lucht werd plotseling bloedrood. Ik bleef staan, leunde tegen het hek, ten dode vermoeid, over de zwarte fjord en over de stad zag ik bloed en vurige tongen. Mijn vrienden liepen verder, ik bleef achter, bevend van angst en ik voelde een grote eindeloze schreeuw door de natuur gaan”. Van dit onderwerp maakte Munch

ook een schilderij, maar de litho vind ik aangrijpender. Munch heeft eens gezegd, dat de kunst een kristallisatie is van gedachten, gewaarwordingen en gevoelens. De ideeën die in hem een neerslag vonden werden hem ingegeven door een aantal persoonlijke ervaringen zoals angst, jaloezie, melancholie, eenzaamheid, vage verlangens, de dood, de gevolgen van vleselijke hartstochten. De neerslag hiervan heeft hij in tal van zijn werken uitgedrukt zoals Afgunst, Dood in krankzinnige kamer, Avond op de Karl-Johan-Strasse (het zou een schilderij van Ensor kunnen zijn), Angst, Het zieke meisje dat in verschillende versies bestaat enz. De eerste uitvoering van dit laatste schilderij bevindt zich in de Nationale galerie van Oslo.

Reizen

In zijn jonge jaren reist Munch veel. In 1885 is hij 3 weken in Parijs. Een

andere keer werkt hij in de franse hoofdstad in het atelier van Leon Bonnet. Ook in Duitsland verblijft hij veel, enerzijds heeft Munch daar veel vrienden en anderzijds worden in dit land een aantal tentoonstellingen van zijn werk georganiseerd bijvoorbeeld in Breslau, Dresden, München enz. De waardering was zeer groot.

Arbeiders

De laatste 30 jaar van zijn leven heeft hij vooral arbeiders geschilderd. Onderwerpen uit zijn directe omgeving. De sfeer in het latere werk wordt veelal overheerst door mededogen. Nadat hij de zomer van 1907 heeft doorgebracht in Warnemünde, begeeft Munch, die zijn depressies niet meer de baas kon, zich naar het sanatorium van Dr. Jacobsen in Skodsborg, noordelijk van Kopenhagen. Dank zij de goede zorgen keert Munch genezen naar Noorwegen terug en verlaat zijn geboorteland nu af en toe voor korte tijd om hier of daar een tentoonstelling te openen. Voor de chocoladefabriek Freia in Oslo maakt Munch wandschilderingen voor de kantine. In 1920 liet hij in Ekely zijn winteratelier bouwen. Met grote belangstelling volgde hij de voortgang van de bouw. Meer dan 30 schetsen, aquarellen en grote olieverschilderijen tonen het gereedkomen van zijn behuizing. Sedert 1930 leed Munch aan een ernstige ziekte aan de ogen. Van werken kwam niet veel meer. In Duitsland werden in 1937 door het nationaal-socialistisch regime 82 werken als „ontaarde kunst” in beslag genomen. Toen in 1940 Hitler's troepen Noorwegen bezetten, liet Edvard Munch zeer duidelijk zijn afschuw van de uit verraders bestaande Quisling-regering blijken.

Levenswerk

Munch stierf op 23 januari 1944 op zijn landgoed Ekely bij Oslo. Aan de stad Oslo vermaakte hij bij testament niet minder dan 1008 schilderijen, 15391 bladen grafiek en 4443 tekeningen. Voorwaar een geweldig geschenk! In 1963 werd deze kollektie, die men als zijn levenswerk kan beschouwen, ondergebracht in het toen geopende Munch-Museet. Voor een ieder die Oslo bezoekt is dus volop gelegenheid om uitvoerig kennis te nemen van het werk van een van de grootste Europese schilders, Edvard Munch.

Jan Kooijman

visrestaurant:
kwikservice

9 EGO 6/7/1979

Het Humanistisch Verbond en homoseksualiteit

Hoe denken humanisten over homoseksualiteit? Deze vraag deed zich voor op een weekend over „homoseksualiteit en de kerken”, georganiseerd door de nederlandse Vereniging tot Integratie van Homoseksualiteit COC. Het Humanistisch Verbond was uitgenodigd om als waarnemer aanwezig te zijn en tevens informatie te verschaffen over de houding van humanisten.

In tegenstelling tot de meeste christelijke kerken, heeft het HV nooit een officiële verklaring inzake homoseksualiteit gegeven. Toch is er in de geschiedenis van de humanistische beweging wel het een en ander terug te vinden, waaruit een over het algemeen positief standpunt mag worden afgeleid. Honderd jaar nadat de strafbaarstelling van homoseksueel contact uit ons strafrecht was verwijderd, keerde in 1911 de wettelijke achterstelling terug. Homoseksueel contact werd strafbaar gesteld tussen meer- en minderjarigen (art. 248-bis W.v.S.). Deze achterstelling was het resultaat van katholieke en gereformeerde invloeden. Uit socialistische en liberale kringen werd ze bestreden. Maar het waren vooral de vrijdenkers die zich op dit punt verdienstelijk hebben gemaakt. Als enige organisatie hebben zij zich achter het Wetenschappelijk-Humanitair Comité gesteld, de eerste groep die zich inzette voor de gelijkberechtiging van homoseksuelen in Nederland.

Humanisme en seksualiteit

Na de Tweede Wereldoorlog heeft het HV steeds voorop gelopen, vergeleken bij de houding van de kerken. Zij die dat wensten hoefden hun ho-

moseksualiteit in kringen van het verbond niet te verbergen. In 1963 verscheen een brochure onder de titel „Humanisme en seksualiteit”. Het was resultaat van vele besprekingen over „het seksuele vraagstuk” zoals men dat indertijd formuleerde. De standpunten uit deze brochure mogen nu verouderd zijn, voor die tijd golden ze als zeer progressief. Het huwelijk werd niet als enige leefvorm gepropageerd, al was de waardering ervoor het grootst. Homofilie werd gerespecteerd, maar zeker niet voor een ideale gerichtheid aangezien. Men zag het als een nu eenmaal gegeven afwijking waar niks aan te doen was: „de homofielen én de anderen zullen er mee moeten leren leven”. Het duurzaamheidsaspect van homofiele relaties kreeg nogal overdreven aandacht.

Geen apart oordeel

De discussies zijn ook ná 1963 voortgezet en de meest recente standpunten inzake verschillende maatschappelijke problemen treffen we verwoord in „Humanistisch Perspectief” (1977). Punt 9 van dat Perspectief zegt: „Seksualiteit dient niet uitsluitend ten dienste te staan van de voortplanting, maar net als alle andere vormen van menselijk beleven en

omgaan met elkaar, bij te dragen tot het ontwikkelen van een samenleving waarin menselijke waardigheid en verantwoordelijkheid – ook met het oog op de beheersing van de bevolkingsgroei – in acht genomen wordt”.

In een toelichting op dit punt wordt gesteld dat seksualiteit niet als iets heel apart in het leven moet worden gezien. Op zich is seksualiteit noch slecht (traditionele christelijke moraal) noch goed (lustbevredigingsopvatting). Seksualiteit ontleent haar menselijke waarde, net zoals andere vormen van creativiteit en communicatie, aan de wijze waarop zij bijdraagt aan menselijke vrijheid en verantwoordelijkheid. Over homoseksualiteit wordt geen apart oordeel gegeven, wat logisch aansluit bij de algemene gedachtengang uit punt 9. Wel wordt het doorbreken van vooroordelen ten aanzien van minderheden apart genoemd, omdat dat één van de maatschappelijke middelen is op weg naar vrijheid en verantwoordelijkheid in seksueel opzicht.

Verklaring opgehouden

Toen in 1977 Anita Bryant een geslaagde actie ondernam om homofielen in Amerika hun gelijke rechten af te pakken, werd in Nederland een tegenactie georganiseerd. Er werd een grote advertentie geplaatst in Amerikaanse kranten. Tot de ondertekenaars behoorde Rob Tielman, voorzitter van het HV. De katholieke kerk in Nederland gaf niet thuis, toen naar haar mening werd gevraagd. De bisschoppen schoven de zwarte piet toe aan de „katholieke Raad voor Kerk en samenleving”, die nog advies moest uitbrengen. Op het genoemde COC-weekend werd duidelijk waarom een officiële stellingname steeds is uitgebleven. Dr. P. A. van Gennip, sekretaris van de Raad: „Wij hadden vrij snel een advies klaar, waarin gesteld werd dat een Kerk die de liefde preekt, nooit discriminatie van homoseksuelen kan goedkeuren. Ik vond het een minimumverklaring, maar voor de bisschoppen stond er kennelijk te veel in. We kregen de tekst telkens teruggestuurd. Een verklaring is gewoon opgehouden.”

Grote weerstanden in de kerken

Intussen hebben twee van de zeven bisschoppen wél van zich laten horen: ze wijzen homoseksueel gedrag gewoon af. Ook van gereformeerde zijde kunnen homo's weinig heil

verwachten, zo bleek op het weekend. De Synode heeft jaren geleden al een studiekommissie op het onderwerp gezet. Die commissie kwam met een tamelijk positief rapport, maar de synode nam geen standpunt in. De zaak is opnieuw „in studie” genomen, omdat er grote weerstanden zijn. Het weekblad „De Tijd” kondigde een reportage over het COC-weekend aan onder de titel „Wat zoekt een homo in de kerk!” Een buitenkerkelijk staflid van het COC zei daarover tegen De Tijd: „Je blijft toch geen lid van een kerk die jouw bestaan ontkent, die jouw vernedert en uitspuwt?” De meeste – kerkelijke – deelnemers aan het weekend deelden die mening niet. Ze voelden zich „ergens verbonden” met hun kerk en bleven het de moeite waard vinden van binnenuit begrip te kweken, zodat ook zij er bij kunnen horen.

Benadering humanisten sprak velen aan

De benadering van humanisten, zoals hiervoor geschetst, sprak velen aan. Het wekt dan ook verbazing dat het COC de werkgroep kerken, die het weekend had georganiseerd, nog niet heeft omgebouwd tot een pluriforme studiegroep „homoseksualiteit en levensbeschouwing”. Per slot is het COC een levensbeschouwelijk pluriforme organisatie, waarin de ontmoeting van de verschillende levensovertuigingen op het gebied van homoseksualiteit vruchtbaar kan werken.

Bovendien is het voor mij nog de vraag of voor alle humanisten homoseksueel gedrag geen punt is. In het „Humanistisch Perspectief” wordt, waar het gaat over seksualiteit, sterk de nadruk gelegd op het leveren van een bijdrage aan menselijke vrijheid en verantwoordelijkheid.

Ik vind dat een tamelijk hoogdravende en moralistische opvatting, die misschien van toepassing is op erg hechte en diepgaande relaties. Het zou dwaas zijn seksualiteit uitsluitend voor te behouden aan deze categorie. Seksuele gevoelens en gedragingen maken deel uit van ons aller alledaagse leven en ze komen voor in alle vormen en gradaties. Waarbij seks dus heel gewoon ook lekker kan zijn, zonder direkt een bijdrage te leveren aan „menselijke vrijheid en verantwoordelijkheid”. Seksualiteit die enkel is gericht op bevrediging van de lusten, hoeft niet meer of minder te zijn dan de beleving in het perspectief van een sterk emotionele verbondenheid. Het is onder meer de verdienste van de homobeweging dat deze laatste opvatting meer gemeengoed is geworden en ik kan daar geheel mee instemmen.

Mede-humanisten die eventueel willen meewerken aan een studiegroep „homoseksualiteit en levensbeschouwing” kunnen zich met mij in verbinding stellen.

Bert Boelaars

(Overgenomen uit de Humanist van 15 maart 1979)

Naar schatting 2000 mannelijke en vrouwelijke homofielen hielden in juni 1977 in Amsterdam een demonstratieve protesttocht uit solidariteit met de vervolgte homoseksuelen in Amerika.

keuren: met twee maten meten

Raadsman in Libanon (1)

Tijdens zijn verlof in Nederland had de redactie van EGO de euvele moed om kollega/raadsman Henk van Sandwijk te vragen toch een stukje te schrijven voor dit nummer over zijn ervaringen in Libanon. Met graagte, hoewel enigszins gehandicapt door de korte tijd die hem werd toegewezen, voldeed hij aan dat verzoek, omdat er genoeg aanleiding is om de aandacht van de lezers te vragen. Hieronder volgen dan zijn eerste indrukken over het verblijf in Libanon vanaf 10 maart. Ze werden geschreven op 17 mei en met eigen foto's geïllustreerd. Een tweede bijdrage hopen we te kunnen plaatsen in het volgende (aug./sept.) nummer van EGO.

Het dorp Haris

Het is lang geleden dat Nederlandse militairen uitgezonden werden, en het is voor het eerst dat ze in dienst van de V.N. bezig zijn. Voor het eerst ook in de geschiedenis van de humanistisch geestelijke verzorging is er een raadsman ingedeeld bij het bataljon, dat nu Dutch Batt heet, en temidden van een aantal andere landen tracht de missie die het te volvoeren heeft gekregen goed tot een einde te brengen. Blauwhelmen zijn we nu. Ik ook. Dat is een rare ervaring: een stalen helm dragen en een schervest, terwijl toch het eigenlijke doel is, dat er niet gevochten wordt.

Moeilijke taak

Daarmee heb ik meteen aangegeven wat erg moeilijk is te aanvaarden: er mag niet gevochten worden, maar er wordt voortdurend geschoten en er vallen regelmatig slachtoffers, vooral onder de burgerij, maar ze vallen wel. Wij mogen niet zonder meer terugschieten, en kollega Wil Gerards

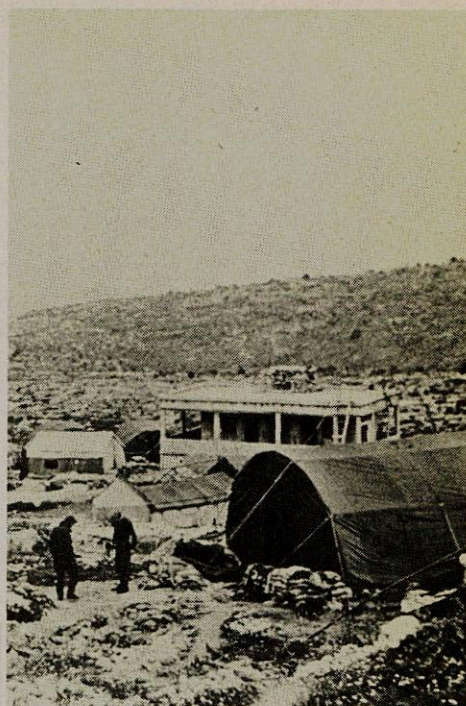
heeft dus gelijk gekregen: wij zijn niet de helden van de UZI, maar van de zelfbeheersing. Niemand kan daarvoor getraind worden. Zelfs de gevechtsbaan in de Harskamp is een nabootsing en ieder weet dat. Libanon is ernst, en dat weet ook iedereen. Toch mag je dat wapen, dat je altijd geladen onder handbereik hebt, niet afvuren. Zelfs al voel je je nog zo bedreigd. Dat vraagt grote zelfbeheersing. Iedereen die zich nu voorbereidt op een verblijf in dat prachtige, maar politiek verscheurde land, zal daarop getraind en getest moeten worden. Het mag daar absoluut niet uit de hand lopen omdat een onbeheerst schot een konflikt kan laten uitbarsten dat onbekende gevolgen heeft.

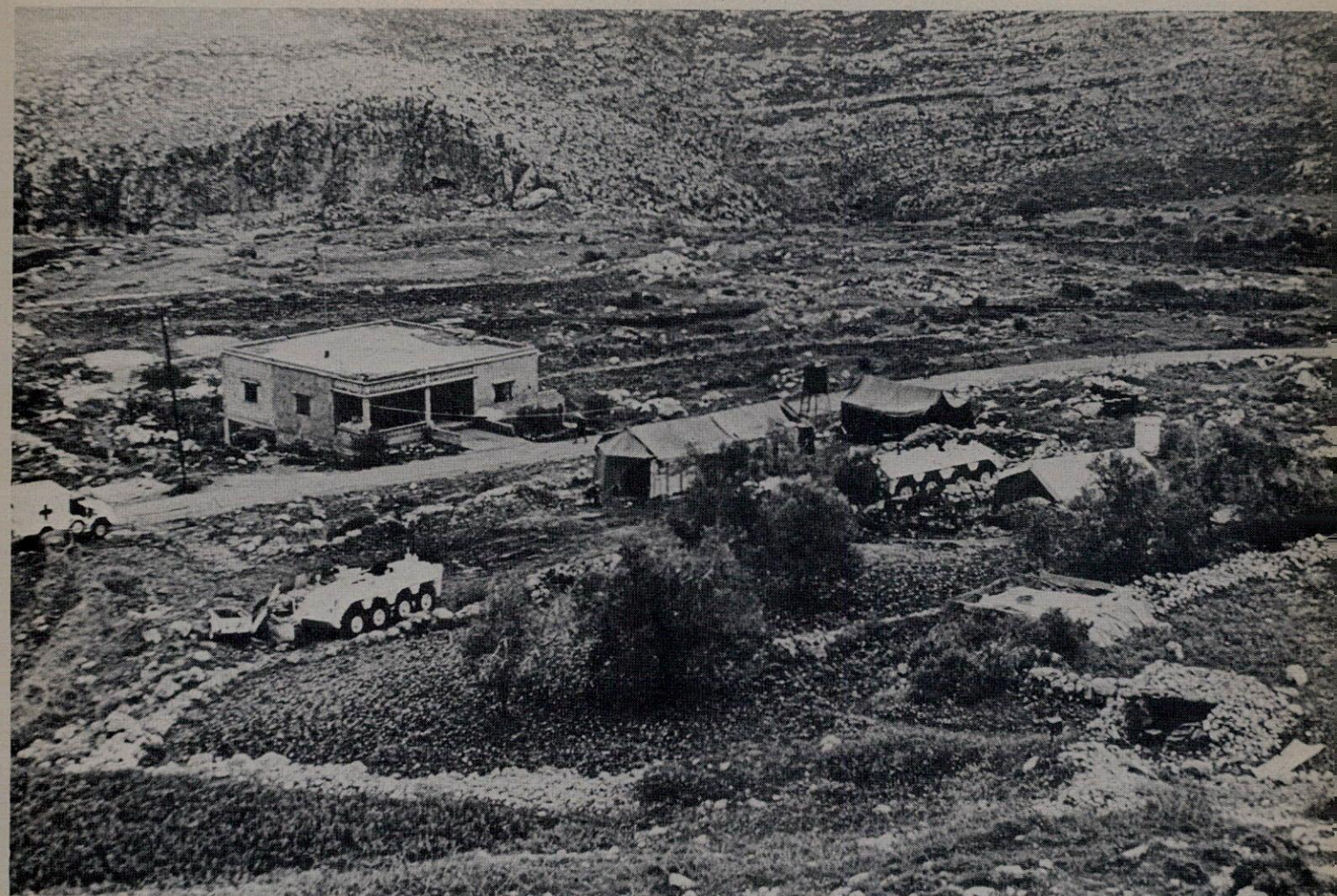
Maar de druk waaronder de blauwhelmen staan is groot en ik denk dan ook met veel respect aan de jongens die voortdurend wapenen op zich gericht zien en die desondanks nuchter blijven en hun werk doen, zoals dat van hen wordt verwacht. Kleine

groepjes, weken op elkaar aangewezen zonder de mogelijkheid er eens een uurtje uit te breken, zonder privacy, zodat allerlei kleinigheden gaan irriteren, moeten die moeilijke klus opknappen, en ze doen dat ook.

Betekenis raadsman

Wat kan een raadsman daarin nu voor de mensen betekenen? Natuurlijk in de eerste plaats hetzelfde als hij overal op alle werkvelden is: de vertrouwensman van de mensen die daar behoefte aan hebben. Onder deze zware vermoeiende omstandigheden is het zeer belangrijk de mogelijkheid te hebben vertrouwelijk met iemand te kunnen praten, met de zekerheid dat die iemand uit een denkwereld komt die je vertrouwd is, en die bovendien de mogelijkheid heeft met zijn cliënt wat dieper te graven in de gevoelens die over je komen dan de maat, hoe belangrijk ook het hebben van maten is. Maar er is meer. Mensen van andere achtergronden praten mee, als er een

Roadblock

De raadsman jast ook piepers . . . vaak een aanleiding voor een g.v.-gesprek.

groepsgebrek op gang komt, en dan is het de moeite waard, juist omdat je elkaar geen moment kan ontlopen, om te begripen wat die ander beweegt. Natuurlijk doen dominee en aalmoezenier dat ook, en het is fijn om daar bij te zijn, want het samen praten over andere dingen dan de gewone futiliteiten, zoals de eentonigheid van het broodbeleg, is een weelde die we ons niet zo vaak permitteren in onze haastige wereld. Ik wil daarmee niet zeggen dat er in Libanon zoveel tijd over is, integendeel,

*vredesmissie:
wachten tot Mohammed
naar de berg komt*

eigenlijk wel? Zijn deze dingen, allemaal of apart, wel onze offers waard? Niet alleen de offers van de militairen, maar ook die van het thuisfront?

Eigen keus maken

En daarbij gaat het, zoals altijd in onze opvatting van geestelijke verzorging, niet om het antwoord dat de raadsman zou willen overdragen, maar om het antwoord dat de cliënt, na zorgvuldige overweging zelf kiest. Omdat de groep waarmee ik werk niet meer eksklusief de mensen bevat die voor humanistisch geestelijke verzorging gekozen hebben, maar iedereen omvat die vrij is en zin heeft, wordt het aantal aangedragen argumenten groter. Dat is een verrijking en verbreding van de keuzemogelijkheid. Daar ben ik blij mee.

Henk van Sandwijk

maar wel dat de behoefte aan een vertrouwensman daar, door de omstandigheden veel groter is.

Wat doet de raadsman?

De raadsman loopt in hetzelfde schema mee als de beide kollega's. Hij bezoekt om de beurt alle posten, en hij is woensdag in Haris voor de vergadering van de Sociale Coördinatie Commissie. Er is gelukkig ook zover van huis die mogelijkheid voor een multidisciplinaire opvang via deze SCC van de problemen die zich daarvoor lenen.

Maar behalve de problemen die door het zover van huis zijn, met een lange periode van falen van de postlijnen met Nederland door allerlei omstandigheden die buiten onze invloed liggen, komen hier de gedachten en overwegingen naar boven, die in Nederland nauwelijks bij de mensen leven.

Ik wil er hier één van aansnijden: waar zijn we met ons leger aan bezig? Tijdens een normale dienstplichtvervulling in Nederland is dat een mooi theoretisch onderwerp, zeer geschikt voor een bezinningsconferentie. Veel dienstplichtigen leven daar langs heen, immers, hoeveel dagen nog, is de kreet. Het weekend naar huis, en vergeten dat je soldaat bent, is erg gemakkelijk.

Waarom in Libanon?

In Libanon kan dat niet. Elke dag, de hele week door, ook de zondagen, ben je bezig met dat militaire handwerk van wacht, patrouille, bewaking, slapen, korvee, shelters bouwen, zandzakken vullen, stand by staan, en vul nog maar even aan. Niet gespeeld maar echt. Zelden langer dan een paar uur de tijd om je was te doen, een brief te schrijven en te rusten.

Waarom doen we dat toch allemaal? Om de bevolking van Libanon? Ja, ook. En die bevolking steekt dat vaak niet onder stoelen of banken. De meesten zijn al uitgenodigd voor

Libanese maaltijden, en iedereen gaat regelmatig op de thee (Als je niet meer wilt, leg je je lepeltje dwars over je kopje).

Arabisch is erg moeilijk en veel begrijpen we niet van de drijfveren van de inwoners van de plaatsen waar we gelegerd zijn. Maar we zijn allemaal „friend”, vooral als we de prijs betalen die de koopman vraagt.

Vele motieven voor VN-missie

Maar er moet meer zijn, want er zijn ook internationale politieke motieven die de VN ertoe brachten al die landen te vragen er ook een bataljon heen te sturen.

Oorlog voorkomen? Vluchtelingen beschermen? Het land helpen bij de wederopbouw? Ziekenrapport houden voor de burgers? De oliebelangen van de westerse wereld beveiligen? Het communisme terugdringen? Onze westerse „beschaving” uitdragen?

Iedereen zal hier wel zijn eigen antwoord uit vissen, en er zijn er nog veel meer te bedenken. Willen we dat

Libanese jongens bekijken de foto

Roadblock

Over voetbal en prietpraat

Zelfs Cees van Nieuwenhuizen, de bekende TROS-presentator en Parool-redakteur was „kritisch” in zijn berichtgeving over de voetbalinterland Polen-Nederland. „Oranje praat zich schoon met prietpraat” of woorden van gelijke strekking werden gebezigd door de man, die enkele dagen eerder nog allerlei prietpraat had verkondigd over het zootje van Piet Schrijvers, dat een wedstrijd moest spelen, waarvan Piet weer kalmeerde, zodat het zootje opgewonden raakte en Piet zijn blessure vergat, en-zo-voort dus.

Nu was het niet geheel toevallig, dat onze Cees uitgerekend na Polen-Nederland plotseling over door voetballers uitgekraaide prietpraat ging reppen. Cees' krant doet meestal niet anders dan voetballers citeren, bijvoorbeeld over hoe een wedstrijd gewonnen had kunnen worden, als toch maar het eerste doelpunt door de eigen en niet de tegenpartij was gemaakt. Of over relationele, sociale, menselijke, financiële of vergelijkbare problemen, die remmend werken op de prestatie. Elke Nederlandse voetballer heeft wel wat en als je dus van elke voetballer noteert wát die heeft, dan heb je meteen verklaard, waarom het nederlandse voetbal in zijn geheel voortdurend in de malaise zit.

Sportjournalistiek

Maar goed, dat was een korte zij-sprong naar het verleden. Sinds kort namelijk moet de sportredactie van Het Parool anders over dit soort zaken denken. Hoofdredakteur Sandberg namelijk verscheen eerst op een symposium van de AVRO en later nog eens in de Alles is Anders Show van Aad van den Heuvel. Hij viel de sportjournalistiek ongenadig hard aan. Als oud-sportredakteur stelde Sandberg: „Wie niets kan wordt redakteur, wie ook dat niet kan wordt sportredakteur”.

Het geestige kereltje verweet de sportjournalistiek nog veel meer; gebrek aan humor, gebrek aan relativeringsvermogen, kritiekloosheid in bijvoorbeeld zaken, die het tuchtrechtelijk systeem betreffen, en niet op de laatste plaats: gewauwel, klakkeloos napraten van voetballers en trainers, zonder commentaar overnemen van volstrekt irrelevante ekskuses. Juist dus de dingen waar zijn eigen sportredactie zich bij voortdurend aan schuldig maakte.

Cees van Nieuwenhuizen moet de tip

verstaan hebben zoals hij was bedoeld: hij sprak in het eerste het beste verslag na de discussie rond Sandberg van „prietpraat” der voetballers. Hij is trouwens voortaan verplicht dat steeds te doen, want de prietpraat na Polen-Nederland had geen ander karakter dan die na willekeurige welke wedstrijd: het spel was eigenlijk nog wel meegevalen, de poolse doelpunten waren pure mazzel, de scheidsrechter had ten onrechte niet voor buitenspel gefloten, als Nederland het eerste doelpunt had gemaakt, was het allemaal heel anders gelopen en Kees Kist had pech dat een schot van hem niet in het doel, maar op de lat terecht kwam. Trouwens: Van Nieuwenhuizen had het in zijn verslag nu wel

Nog niet zo lang geleden speelde het nederlandse elftal nog wel eens een leuke partij. Op het clubvoetbal wordt al jaren gekankerend, daar is niets meer aan sinds de term werkvoetbal is uitgevonden en iedereen dat nog wil spelen ook. Werkvoetbal is tussen haakjes geen tegengesteld begrip van vrije-tijdsvoetbal, maar een soort tegenpool van creatief voetbal, speels spel dus. In werkvoetbal hebben de dravers en zwomers het voor het zeggen.

Maar zoals gezegd, al deugde er niets van het clubvoetbal en kreeg Nederland steeds minder vertegenwoordigers in de Europese toernooien – wat de werkjournalistiek op zijn beurt weer aanzienlijk vergemakkelijkt – toch was de nationale vertegenwoordiging soms verrassend sterk. Geen sterveling had verwacht, dat „Oranje” bij de wereldkampioenschappen in Argentinië zonder Cruyff verder dan de tweede ronde zou komen, maar waratje, zelfs de finale werd bereikt.

Eén van de oorzaken, die leidden tot Oranje's toonaangevende rol, was ongetwijfeld een medogenloze hardheid. Kunt u zich van vroeger nog herinneren, hoe we die vuile Italianen en Spanjaarden vervloekten als ze onze tere Ajax-beentjes op de kor-

Polen-Nederland: 2-0

over prietpraat, maar op dezelfde pagina stond als gewoonlijk een zogenaamde column afgedrukt van de hand van Ruud Krol: één en al prietpraat natuurlijk.

Werkvoetbal

Van Nieuwenhuizen zit dus eindelijk op het juiste spoor en laten we hopen dat het nu inderdaad met het nederlandse voetbal ook weer goed komt. Want dat is inderdaad knudde en wordt steeds knudder.

soldaat: stand-in
voor de sterren

rel namen, als ze spuugden en sloegen (na de wedstrijd nota bene met een kruisteken begonnen te zijn). Wel, de rollen zijn inmiddels omgedraaid. Als geen ander elftal beheerst Oranje het vak van de intimidatie. Geen pesterige intimidatie meestal, maar echt gezond, stevig hollands machtsvertoon. De gevaarlijkste man van de tegenpartij in de eerste minuut een flinke trap verkopen – Suurbier muntte uit in dat opzicht – en de zaak was gepiept. De „vijand” kon dan alleen nog maar deemoedig terugdeinzen.

Tegen Polen hielden de Nederlanders zich in dat opzicht duidelijk in, het was een relatief zeer sportieve wedstrijd. Maar het gevolg was wel, dat Nederland, wilde het winnen, dat op werkelijke „schone” voetbalcapaciteiten moest doen. Hetgeen dus niet lukte, omdat die capaciteiten er om wat voor reden dan ook niet meer zijn. Maar de redenen kan men gemakkelijk gissen, maar het kunnen er zo veel zijn, dat een analyse in dit bestek onbegonnen werk is. Een belangrijke faktor is ongetwijfeld, dat de nederlandse trainers de fantasie in het voetbal – mede uit persoonlijk lijfsbehoud – hebben gedood, maar ja, dat is her en der ook al genoeg betoogd. Met zulke vaststellingen kom je al heel gauw in de categorie lulkoek terecht, terwijl de voetbalkwaliteit voor de KNVB toch nooit een werkelijke zorg wordt. De bond vraagt zich alleen maar af, hoe ze financieel het hoofd boven water kan houden.

Neergang van voetbal

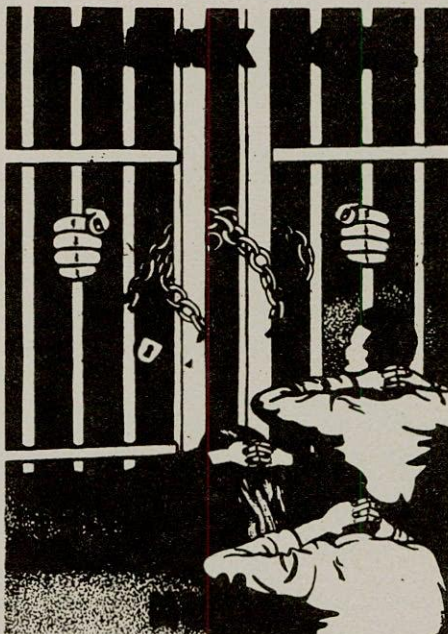
Heel opvallend is, dat de neergang van het voetbal, de werkvoetbalten-dens zo sterk en algemeen is, dat zelfs een Rensenbrink niet meer individueel in het nederlandse elftal kan schitteren. Rensenbrink werd voor het eerst in zijn interlandloopbaan, door Zwartkruis tijdens Nederland-Polen vervangen door een ander, god mag weten wie.

Trouwens, het kost me steeds meer moeite om al die namen te onthouden. Volgens mij was wel ene Huub Stevens present, dat staat me bij, omdat de kranten zo positief over hem schreven. Maar zelf was ie me helaas niet opgevallen, deze verdiedigende debutant.

Andere namen dringen zich niet op, behalve die van Neeskens, van wie ik zeker weet dat die niet meespeelde. Zoals iedereen lees ik nooit De Telegraaf, maar toch moest ik daaruit vernemen, dat arme Johan geheel in de war was van zijn mislukte huwelijk. De dokter van Barcelona had hem toen maar aangeraden vier dagen in bed te blijven. De stakker kon Zwartkruis niet bereiken, trof Krol niet thuis, ving bot bij Vilé en verscheen dus niet op het vliegveld. Sprak ik hiervoor niet van relationele problemen, die de prestatie remmen? Wel, daar heb je ze. Prietpraat? Natuurlijk niet. Het Parool heeft zijn lesje geleerd.

Hans van Wissen

boeken bladen brochures

SKAN POSTBUS 764 DEN HAAG GIRO 1897254

Argentinië

Het solidariteits Komitee Argentinië-Nederland (SKAN) is een visa-actie begonnen. „Doel daarvan is meer visa voor Argentijnen te krijgen en de nederlandse ambassade in Argentinië ertoe te bewegen een actievere houding aan te nemen ten aanzien van argentinse vluchtelingen.” In het kader van die actie zijn een brochure met informatie en een poster uitgegeven, die voor f 3,— te verkrijgen zijn bij: SKAN, Den Haag giro 1897254.

Wereldhandel

De Novib heeft een boekje uitgegeven over de wereldhandels-konferentie, die in mei in Manila is begonnen. Het gaat helder en eenvoudig in op zaken als: wat is er met de grondstoffen aan de hand; hoe zit het met de immense schulden van de ontwikkelingslanden; hoe verhouden handel en technologie zich tot elkaar; wat houdt zo'n Unctad-konferentie in? Het boekje met veel foto's heet „Wereldhandel” en is te verkrijgen bij: NOVIB, Amaliastraat 7, Den Haag. Prijs f 15,—.

Relaties

Verliefdheid, huwelijk, relaties in verschillende vormen, de problemen en de achtergronden hiervan, zijn het onderwerp van DICMAP nr. 74, getiteld „Relatie en relatievormen”. De inhoud van deze map is een dwarsdoorsnede van de literatuur op dit

gebied. Het zijn veelal eerder gepubliceerde artikelen of hoofdstukken uit boeken. Een lijst van recente literatuuropgaven en nuttige adressen maakt de uitgave tot een aardig naslagwerk.

„Relatie en relatievormen” (Dic-map nr. 74) werd uitgegeven door de Horstink, Postbus 400 te Amersfoort. Prijs f 18,90.

Neo-nazi's

Met als titel „De Neonazi's in de Bondsrepubliek” (en hoe men hen bestrijdt) verscheen bij de Uitg. Het Wereldvenster te Baarn; een even indringend als belangwekkend boek. Vermoed als neonazi hield een van de schrijvers van dit boek, Jürgen Pomorin, zich acht weken, zonder herkend te worden, op onder leden van een van de duitse nazistische groepen, het „Aktionsfront Nationaler Sozialisten”.

Hij kwam hun plannen en hun verbindingsen te weten, leerde hun leden kennen en droeg daarover in dit boek omvangrijk materiaal aan.

Als geen ander is ook de tweede schrijver van dit boek, de leraar Reinhard Junge, gerechtigd over neonazi's te schrijven. Hij wordt door zijn acties tegen gewelddadige neonazi's nu met een beroepsverbod bedreigd. De wildgroei van neonazistische groepen bij onze burens rechts vormt een toenemende bedreiging van de democratie en houdt het gevaar in van een sterke opleving van fascistische ideeën. De prijs van dit boek bedraagt f 17,50.

Olieboycot Zuid-Afrika

Bij het Komitee Zuidelijk Afrika en de werkgroep Kairos verscheen een nederlandse uitgave van een rapport over de toepasbaarheid van oliesankties tegen Zuid-Afrika. In het rapport wordt uitvoerig ingegaan op het oliegebruik in Zuid-Afrika en de activiteiten van de grote oliemultinationals in het land.

Er worden voorstellen gedaan hoe het tot een effectief olie-embargo tegen Zuid-Afrika kan komen. Het

Shell helpt

deel 13

Samengesteld door Komitee Zuidelijk Afrika en Werkgroep Kairos.

Wat u moet weten:
Shell helpt apartheid - terreur
in Zuidelijk Afrika.

rapport komt tot de konklusie dat de reservevoorraad in Zuid-Afrika aan olie het land niet langer dan twee jaar de tijd geeft zonder olieaanvoer de ekonomie draaiende te houden. Het rapport is te verkrijgen door overmaking van f 5,— op giro 600657 tnv. Komitee Zuidelijk-Afrika Amsterdam, onder vermelding van „UN-rapport olie”.

Hulp tegen de smeris

Jongeren die met de politie in aanraking komen weten vaak niet wat hun rechten zijn. Daarom werd er enkele jaren geleden een boekje uitgegeven onder de wat onduidelijke titel „Gelazer met de prinsemarij”. Een herdruk was nodig. Het boekje heet nu „Hulp tegen de smeris”, een titel die aan duidelijkheid niets te wensen overlaat. Achtereenvolgens wordt stilgestaan bij: wanneer mee naar buro; op het buro; proces verbaal; rechtshulp; zes uur vast; rechten van de verdachte; het proces; advocaat; straffen; huiszoeking en verkeerscontrole. Beknopt (22 blz.) maar helder geschreven. Te bestellen door f 2,50 over te maken op giro 2252037 t.n.v. Jeugdwerk Nu, Henri Polaklaan 14, Amsterdam.

Vietnam I

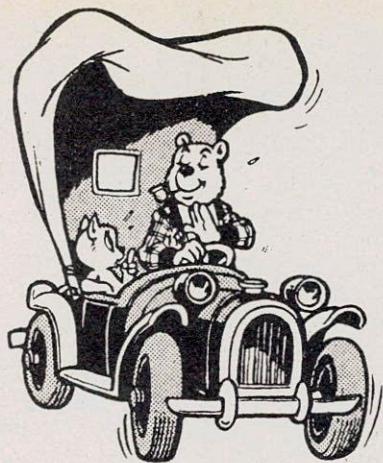
Naar aanleiding van de recente ontwikkeling in Indo-China hebben o.m. de Commissie Vrije Universiteit voor Vietnam en het Komitee Wetenschap en Techniek voor Vietnam een informatiebrochure samengesteld. Onderwerpen die behandeld worden zijn: Economische problemen, vluchtelingen, Cambodja en de nederlandse hulpverlening aan Vietnam. Met deze brochure trachten de samenstellers de gebeurtenissen in Vietnam te verduidelijken en een stimulans te geven voor voortzetting van de hulpverlening. De brochure is te verkrijgen bij: Komitee Wetenschap en Techniek voor Vietnam, Ruysdaelstraat 26 Hs, Amsterdam.

Vietnam II

Het Derde Wereld Dokumentatiecentrum in Groningen heeft een heel overzichtelijke map met knipsels uitgegeven over de recente ontwikkelingen in Vietnam. De map bevat artikelen over: vluchtelingenproblematiek, konflikt met China en Cambodja, mensenrechten. De brochure kost f 5,60 inkl. porto. Dit bedrag overmaken op giro 3609670 tnv. Wereldwinkel, Groningen onder vermelding van „Vietnam”.

Stripleksikon

Eindelijk is het dan zo ver. Met als titel „Wordt vervolgd” is een boek verschenen waar iedere geïnteresseerde striplezers jarenlang reikhalzend naar uit heeft gezien. Twee jaar lang werkte het Bussumse echtpaar Kousemaker aan dit „Stripleksikon der Lage Landen.” Het resultaat is een uniek naslagwerk geworden. Het eerste deel van het boek bevat een aantal beschouwingen over

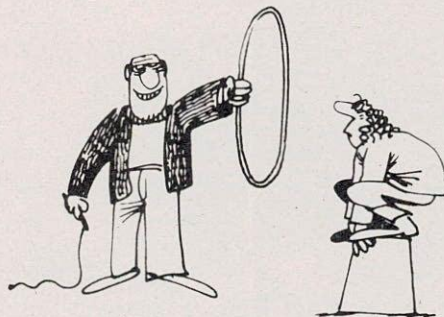
Tom Poes en Ollie B. Bommel

strips, gedeeltelijk door de samenstellers geschreven, voor een deel ook uitbesteed. Een greep uit de hoofdstukken: het taalgebruik in strips; strips en publiciteit; strips en censuur; de religieuze strips; het politieke beeldverhaal in Nederland; strips en onderwijs.

De geschiedenis van de strip in de VS, Frankrijk, Italië, Engeland en Wallonië krijgt veel aandacht terwijl een vrijwel compleet overzicht wordt gegeven van het vlaamse beeldverhaal.

Het grootste gedeelte van het boek behandelt alfabetisch alle strips en striptekenaars in het nederlandse taalgebied. 'n Woordenlijst en een register besluiten het boek, dat zonder enige overdrijving 'n encyclopedie op stripegebied kan worden genoemd. Voor stripliefhebbers zal 'n verdere aanmoediging dit boek te kopen niet nodig zijn.

Evelien en Kees Kousemaker: Wordt vervolgd. Stripleksikon der Lage Landen. Uitg. Het Spectrum, prijs f 35,—.

Strips

In het maartnummer van EGO lieten we reeds weten dat van Claire Bretécher een stripboek was verschenen getiteld „De gefrustreerden”. Kennelijk is dat boek goed ontvangen want binnen enkele maanden verschenen er twee nieuwe albums van haar. Claire Bretécher neemt in het stripwereldje toch een geheel eigen plaats in. Allereerst is ze een der weinige vrouwelijke striptekenaars. Bovendien worden haar strips ge-

kenmerkt door realiteit. Haar verhalen zitten vol met herkenbare dingen die je, vandaag of morgen in de krant, op straat of thuis tegen kan komen, zulks in tegenstelling tot de meeste andere stripverhalen die zich veelal in het verleden of de verre toekomst afspeelen.

„Die verdomde Band” bevat 8 verhalen, waarvan 2 zonder tekst; „De Gefrustreerden 2” is als een vervolg te beschouwen op het eerste album. In beide boeken beklemtoont Bretécher de belangrijkheid van gevoelens en handelingen. Het gevaar dat haar strips eentonig worden weet ze uitstekend te doorbreken door een niet aflatende stroom van humor en absurditeit.

„Die verdomde Band”, uitg. Sara, Amsterdam, prijs f 10,75. „De Gefrustreerden 2”, uitg. Espee/v. Gennep, Amsterdam, prijs f 8,90.

EGO: notie van wantrouwen

vrouwen op de KMA: leiden in last

verre oosten – miden oosten – nabije oosten – thuis best

officiëren: stand vastig

selektiecentrum: keuringsdienst van WAREN

vroeger had je ze om de stad nu onder je ogen

de moderne mens: aardklootzak

als 't er echt op aankomt kan beter de leiding springen

klimmen in het leger: nauwelijks nog een sport

proleet: iemand die vindt dat andermans lijden zin heeft

bewapeningswedloop: eens moet er toch één moe worden

ergens vol van zijn: tijdelijk minder leeg

dienst: luistervaardigheidstraining

de nederlandse soldaat is eindelijk in opmars

stress: bij twijfel toch inhalen

de zon gaat echt onder in het westen

EGO: oud papier en liefdewerk

The Deerhunter

Nu al een klassieke oorlogsfilm

Dat een mens over het algemeen tot zijn beste prestaties komt, of dat nu op het gebied van schrijven, acteren of filmmaken is, als hij put uit eigen ervaringen, is langzamerhand al zo vaak beweerd en bewezen dat daarover geen discussie zal ontstaan. Michael Cimino echter, de grote man achter de film „The deerhunter”, is nooit in Vietnam geweest, hij heeft nooit in de oorlog gezeten. Toch zijn grote delen van de film gebaseerd op eigen ervaring van de regisseur. „The deerhunter” is dan ook niet alleen maar een oorlogsfilm, maar eigenlijk veel meer de film die Cimino voor ogen stond, namelijk een film over mensen.

Er hebben zich bij het uitkomen van „The deerhunter” onmiddellijk felle tegenstanders van dit meesterwerk gemanifesteerd, die Cimino verweten dat hij een rechtse film had gemaakt, waarin hij de oorlogshandelingen van Amerika in Vietnam goedpraatte. Ik geloof dat deze groep mensen er naast zit. Ik ga van de overtuiging uit, dat Cimino het als genoegzaam bekend veronderstelt bij zijn publiek, dat een groot aantal Amerikanen, hijzelf inbegrepen, de Amerikaanse bemoeienissen in Vietnam als een zwarte bladzijde uit hun geschiedenis beschouwen. Maar Cimino maakte een film over mensen in die oorlog, mensen die erdoor worden beïnvloed en, in de meeste gevallen regelrecht gebroken. Aan de politieke aspecten heeft hij zijn film niet opgehangen, wel aan de menselijke aspecten van een oorlog, welke dan ook. Dat hij de oorlog in Vietnam heeft genomen als plaats van handeling ligt voor de hand: dat is de oorlog van het huidige Amerika, daarover komt momenteel een onafzienbare stroom boeken en films uit, dat houdt de mensen nu bezig.

Cimino heeft in zijn film de vriendschap tussen een aantal mannen willen belichten, en welke waarde

zo'n band kan hebben onder helse omstandigheden als een oorlog; hij heeft de sfeer van een kleine Amerikaanse plaats waar veel oost-europese immigranten wonen, willen beschrijven, hij heeft de vertwijfeling van een vrouw willen uitbeelden, die gebonden is aan de ene vriend, maar ontdekt dat ze eigenlijk veel meer op dezelfde golflengte zit met een andere vriend. Dat zijn dingen die Cimino wel uit ervaring kan neerzetten, en dat heeft hij dan ook weergaloos knap gedaan. Het effect van een oorlog op mensen in zijn omgeving heeft iedereen in Amerika waarschijnlijk wel van nabij meegemaakt. Cimino heeft zeer zeker mensen gekend die hem hun ervaringen uit de hel van Vietnam hebben verteld, en hij heeft gezien wat die oorlog, elke oorlog, aanricht bij de strijders en bij de achterblijvenden.

De film begint in een staalfabriek in Clairton, een klein stadje in Pennsylvania, als de vrienden Michael (Robert de Niro), Steven (John Savage), Nick (Christopher Walken), Stanley (John Cazale) en Azel (Chuck Aspergren) van het werk komen. Meteen is het al raak: de manier waarop Cimino de vrienden laat zien bij het verlaten van de fabriek, geïmmakend, door elkaar schreeuwend, is zo volkomen authentiek, dat je dan al

geen seconde meer het gevoel hebt dat je naar acterende mensen zit te kijken. Elk personage in de film is zo volkomen echt, de acteurs zijn zo verschrikkelijk goed voor hun rol gekozen, dat dat gevoel van authenticiteit je de hele film niet meer loslaat. En dat, terwijl er heel wat is geïmproviseerd: de winterscènes zijn in de zomer opgenomen, het stadje Clairton bestaat in deze vorm helemaal niet; de beelden zijn in vier verschillende plaatsen bij elkaar gesprokkeld, en ga zo maar door. De avond van die dag trouwt Steven met Angela; een gigantisch, duidelijk russisch, bruiloftsfeest wordt ter ere van het stel op touw gezet. Naderhand besluiten de jongens nog een keer te gaan jagen, voordat Mike, Nick en Steven naar Vietnam moeten. Ze zijn nog onbevangen over dat avontuur. Een gast in het café, waar ze na de jachtpartij samen komen (een militair), die ze wat lacherig naar zijn ervaring vragen, geeft ze geen antwoord, slaat alleen maar borrels achterover en kijkt ze tussendoor aan. Als toeschouwer wordt het je bij dat beeld, die onschuldige jongens en die doorgewinterde militair, die al weet wat zij nog niet weten, koud om het hart.

De overschakeling van het café naar het front in Vietnam wordt vervolgens zo onverwacht, zonder verbindende beelden, gemaakt, dat je er een akelige schrik van overhoudt. De jongens zijn er beroerd aan toe, in handen gevallen van de Vietcong en slachtoffer van afschuwelijke wrede heden. Ze komen eruit, maar vraag niet hoe: Nick doet een afschuwelijke shock op, en blijft later ook achter, naamloos ten onder gegaan in Saigon en de kost verdienend met russische roulette, wat daar als spannend spel blijkt te worden gespeeld, Steven moet zijn beide benen missen. Mi-

De drie vrienden die naar Vietnam moeten, maken de avond tevoren nog plezier in het plaatselijk café na een jachtpartij.

in 't kort

chael lijkt ongeschonden, hij is ook de meest uitgebalanceerde van de drie. Maar als hij weer thuis is, voelt hij zich onwettig, weet niet meer waar zijn leven toe leidt en blijkt niet meer in staat tot het neerleggen van een hert, wat hij vroeger op een hele nobele manier, met één enkel goedgericht schot, wél kon. Hij gaat nog een keer terug om Nick te zoeken op verzoek van diens vriendin, met wie hij zelf een niet te omschrijven kameraadschap heeft opgebouwd. Juist dan laat Nick het leven tijdens zijn afschuwelijk spel, en Michael neemt zijn lijk mee naar huis, zoals hij hem vroeger had beloofd. Hij zoekt voordien Steven op in het verpleeghuis, waar die als oorlogsinvaliden probeert er nog iets van te maken. Iedereen die tot nu toe over deze film geschreven heeft, blijkt te zijn getroffen door één speciale scène uit de film, en iedereen weer door een andere, waar al uit blijkt dat het een zeer persoonlijk te interpreteren film is ondanks de duidelijke lijn die erin zit. Mij trof het meest de scène, waarin Michael Steven opbelt. Steven zit in een rolstoel in het verpleeghuis, en de vrienden hebben elkaar maanden niet gezien. Ze komen niet verder dan het uitwisselen van wat algemeenheden, en tussendoor zeggen ze steeds weer, op die verrukte toon, die alleen echte vrienden of vriendinnen of verwanten kenmerkt: „Héé man, hééé. Dit is eigenlijk een volkomen ontoereikend verhaal over deze monumentale film, een frakkie van wat erover te schrijven zou zijn. Maar het is een poging om er een persoonlijke indruk van over te brengen die u ertoe zal aanzetten, de film onmiddellijk te gaan zien.

Dat de film zo'n negen Oscars in de wacht sleepte zal u niet meer verbazen.

Leo van Opzeeland

Vanessa Redgrave als een vertwijfelde Agatha Christie in de Film „Agatha”.

Michael Apted verfilmde het boek van Kathleen Tynan over de mysterieuze periode, anno 1926, toen de beroemde detective-schrijfster Agatha Christie elf dagen verdween om zich te beraden over het besluit van haar man, om te gaan scheiden. Volgens de aankondiging „een fictief verhaal gebaseerd op authentieke gegevens”. Een vrij avontuurlijk verhaal, over wat Christie had kunnen doen, met in de hoofdrollen Dustin Hoffman en de engelse Vanessa Redgrave. Prachtig opgenomen in oude vergane badplaatsjes in Engeland. Een gewaagd span, de lange Engelse en de kleine Amerikaan, maar een film daardoor om je vingers bij af te likken. Hij heet simpelweg „Agatha”.

Een vermakelijk toneelstuk met een wat wrange ondertoon schreef het wonderkind van het Amerikaanse toneel, Neil Simon. Het stuk heette „California Suite” en deed het prima op Broadway. Zoals met zoveel van Simon's stukken werd er een perfecte film van gemaakt, met een rij sterren die er wezen mag: Alan (Hawkeye) Alda, Jane Fonda, Bill Cosby, Walter Matthau, Elaine May, Michael Caine, Maggie Smith. De film is ingenieus opgebouwd in een aantal kluchtige en minder kluchtige scènes, waardoor een prachtig even-

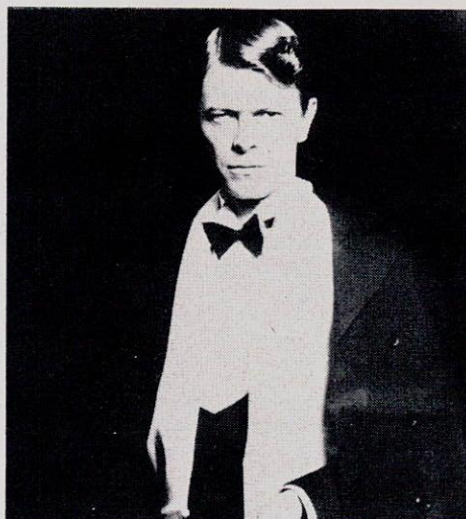

Michael Caine en Maggie Smith als een biseksuele antiekhandelaar en een actrice in „California Suite”.

wicht is bereikt tussen ernst en humor. Formidabel spel van alle acteurs, en Herbert Ross, de regisseur, is ook niet de eerste de beste.

Ettore Scola dist ons weer een Italiaans juweel van een film op in „C'eravamo tanto amanti”, wat heel gewoon betekent: „Zij hielden zoveel van elkaar”. Die „zij” zijn drie vrienden, die over een periode van vijf en twintig jaar worden gevolgd. Alle drie beminnen ze na elkaar hetzelfde meisje, alle drie gaan ze een heel verschillende richting uit, maar ze vinden elkaar weer terug. Vittorio Gassman is weer groots, heerlijk dat die terug is op het scherm, hoewel Nino Manfredi ook niet uitgevlakt mag worden. Prachtig, helemaal de Italiaanse films zoals we ze van zo'n jaar of vijftien geleden kennen!

Nog één regeltje dan, want aan David Bowie gekombineerd met Marlene Dietrich kunnen we natuurlijk niet voorbijgaan. „Just a gigolo” heet de film en ik vond hem, in tegenstelling tot een aantal van mijn collega's, best

David Bowie als gigolo in „Just a gigolo”.

goed. Bowie is voor mij te enenmale een acteur en geen popzanger, en zijn uitstraling op het filmdoek is formidabel. Sidne Rome heeft naast hem een prachtrol; Marlene Dietrich is helaas lachwekkend. Kim Novak zien we nog even terug, en David Hemmings, die de regie voerde. Wezenloze sfeer uit de jaren dertig in Duitsland, mooi tot uitdrukking gebracht in een moeilijk te vertellen verhaal.

L. v. O.

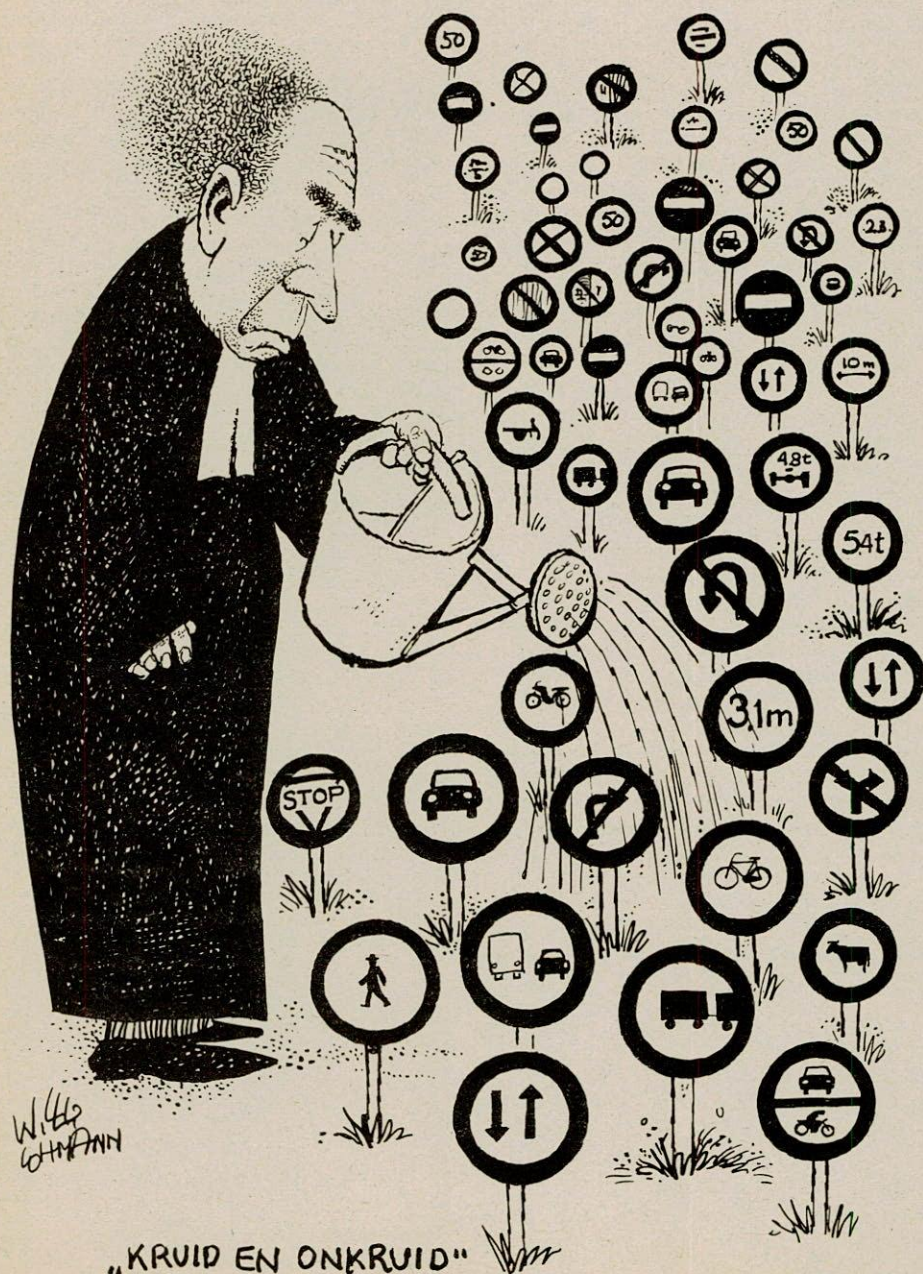
oorlog: dood gewoon

Burgerlijke ongehoorzaamheid . . .

of de gewetensvolle wetsovertreding

Het aprilnummer van Ego wijdde enige aandacht aan de anti-militaristische groep „Onkruid”. Deze groep maakt propaganda voor het totaal weigeren van de dienstplicht, wil derhalve geen gebruik maken van de wet gewetensbezwaren, die volgens deze groep het verzet van dienstplichtigen tegen het militarisme onder de tafel laat verdwijnen. Onkruid wil bewust de wet overtreden, burgerlijke ongehoorzaamheid plegen om een militaristische maatschappij te bestrijden.

Wetsovertreding! Moet dit onkruid niet worden uitgeroeid? Het recht moet worden gehandhaafd! Misdadigers moeten worden gestraft! Is een pleger van burgerlijke ongehoorzaamheid een misdadiger?

„KRUID EN ONKRUID”

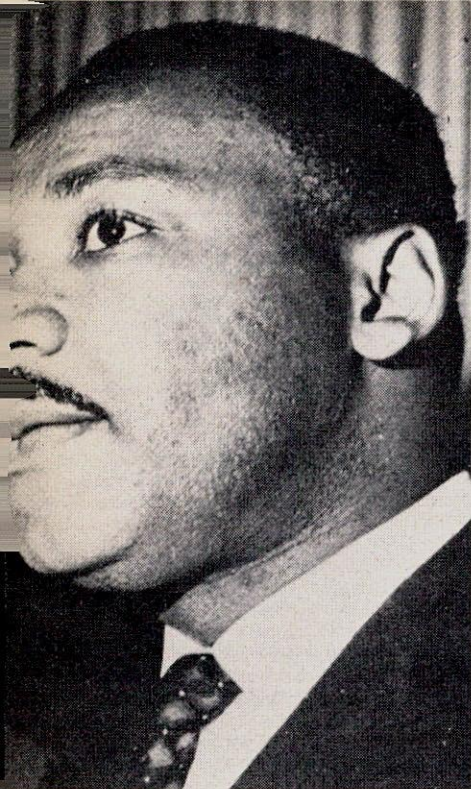
Alhoewel burgerlijke ongehoorzaamheid ook gehanteerd kan worden in niet democratische rechtstelsels, is het vooral een vorm van verzet tegen onrecht-situaties in democratieën, die veelal ongevoelig zijn geworden voor traditionele protestvormen als verzoekschriften en demonstraties of waar legale kanalen al zijn dichtgeslibd. Vaak zijn die protestvormen of legale middelen niet meer in staat op voldoende wijze onrecht op te heffen. De neiging zou dan kunnen bestaan uit een toevlucht te nemen tot geweld. Burgerlijke ongehoorzaamheid biedt voor die neiging een alternatief. Wat is nu kenmerkend voor burgerlijke ongehoorzaamheid?

1. Burgerlijke ongehoorzaamheid is het bewust overtreden van wetten.

„Dienstweigeren”, in de betekenis van het doen van een beroep op de wet gewetensbezwaren, is geen burgerlijke ongehoorzaamheid. Er is geen sprake van het overtreden van wetten. Het weigeren van een dienstbevel zou wel burgerlijke ongehoorzaamheid kunnen zijn, als namelijk ook de andere hieronder vermelde karakteristieken aanwezig zijn. Men gaat over tot zijn daad van wetsovertreding, omdat men bepaalde wetten of een bepaald beleid onrechtvaardig acht. Het rechtssysteem als geheel zal in het algemeen door de pleger van burgerlijke ongehoorzaamheid worden onderschreven. De grondslagen van dat systeem wil hij niet aantasten. Hij wil juist die grondslagen inroepen als een toetssteen voor zijn handelen. Hij wil pogen de band met traditionele waarden van de samenleving te behouden. Hierin ligt het verschil met revolutie en burgerlijk verzet. Revolutie is een breuk met het verleden, het is een totale omwenteling. De revolutionair heeft er – anders dan de pleger van burgerlijke ongehoorzaamheid – geen behoefte aan zijn daad in het openbaar te plegen. Hij acht het systeem tot in zijn grondslagen onwettig. Ook bij burgerlijk verzet wordt de loyaliteit volledig opgezegd. Het gehele systeem wordt „bestreden”. Het is totale ongehoorzaamheid.

2. Burgerlijke ongehoorzaamheid is een gewetenszaak.

De wetsovertreder beroept zich op zijn geweten. Hij wordt tot zijn daad gebracht op grond van een morele overtuiging. Dat wil zeggen, geen egoïstische motieven drijven de pleger van burgerlijke ongehoorzaamheid, maar een overtuiging over goed en kwaad. Toen Martin Luther King, de geweldloze voorvechter van rassengelijkheid in Amerika, voor daden van burgerlijke ongehoorzaamheid in de gevangenis was beland, schreef hij: „Er zijn rechtvaardige en onrechtvaardige wetten. Ik zal de eerste zijn die er voor is rechtvaardige wetten te gehoorzamen. Men heeft niet alleen wettelijk maar ook moreel de plicht rechtvaardige wetten te ge-

mensen bijvoorbeeld een even hoge hypotheek voor hun huis hebben is de rijkere goedkoper uit dan de armere).

Of: Men moet een legale procedure van jaren afwachten en tot zo lang de onrechtvaardige situatie maar doorstaan.

Of: er staan voor bepaalde groepen geen of minder legale kanalen open (sommige ethnische minderheidsgroepen, jongeren). In situaties waarin de legale kanalen geen of geen effectieve oplossing bieden om een onrechtsituatie op te heffen, kan burgerlijke ongehoorzaamheid serieus worden overwogen.

De genoemde intentie, het willen aangaan van een discussie, heeft een aantal konsekwenties:

De ongehoorzame burger zal zijn daad openlijk, niet in het geniep, plegen. Hij wil voor zijn daad uitkomen.

Hij zal bereid zijn de juridische gevolgen te dragen. Een proces biedt hem een uitstekende gelegenheid zijn argumenten naar voren te brengen. Hij zal streven naar samenhang en evenredigheid tussen de bekritiseerde regeling of het bekritiseerd beleid en zijn daad van burgerlijke ongehoorzaamheid. Hij zal bijvoorbeeld niet uit protest tegen onvrijwillige uitzending naar Libanon de afsluitdijk opblazen.

Plicht te gehoorzamen

Hebben wij een onvoorwaardelijke plicht de rechtsregels altijd na te leven? Hebben wij te allen tijde de plicht de wetten te gehoorzamen? Neen! Ik zeg Martin Luther King na: „Men heeft de plicht ongehoorzaam te zijn ten opzichte van onrechtvaardige wetten.” Voor veel mensen zal deze stelling de afkondiging van anarchie betekenen. Chaos, wanorde, wetteloosheid!

Echter, als ik de woorden van Martin Luther King na zeg, bedoel ik niet te zeggen – hij overigens ook niet – dat iedere spontane opwelling van afkeuring van een bepaalde wet zou moeten leiden tot het overtreden van die wet. Waar het op aan komt is het oordeel van iemand over rechtvaardig of onrechtvaardig, zoals het naar zijn overtuiging voor iedereen overtuigend zou moeten zijn. Men zal zijn oordeel dat een wet rechtvaardig is niet mogen vellen, dan na een moeizaam proces waarin men zijn eigen mening met die van anderen konfronteert.

De bestaande, bekritiseerde regeling zal vaak het resultaat zijn van pogingen van anderen om een rechtvaardige samenleving tot stand te brengen. Men zal zich moeten realiseren, dat het bestaande recht veelal de weerslag is van het oordeel van anderen over goed en kwaad. Bovendien moet men bedenken dat het eigen standpunt subjectief gekleurd is en dat men de maatschappelijke verhoudingen door zijn eigen, eenzijdige bril bekijkt.

Deze overwegingen pleiten ervoor om in beginsel de wetten te gehoor-

zamen. Maar als men bedenkt dat in het recht het rechtvaardigheidsoordeel van anderen wellicht is uitgedrukt, als men zich zijn eigen eenzijdigheden realiseert, en als men dan toch vindt dat de bedoelde regeling in ernstige mate onrechtvaardig is, vervalt de verplichting tot gehoorzaamheid.

Gehoorzaamheid altijd goed?

Dat lijkt een slot. Ik wil echter nog een andere vraag stellen: Is gehoorzaamheid altijd zo positief te waarderen? Mensen die altijd de wetten gehoorzamen zijn geen wetsovertreders, maar handelen ze daarom altijd juist? Heeft niet de leus „Het recht moet zijn loop hebben”, in een aantal gevallen tot onrecht geleid? Zijn er niet in naam van het recht onrechtvaardigheden bedreven?

We weten waar de gehoorzaamheid in de tweede wereldoorlog, Befehl ist Befehl, toe heeft geleid. We hoorden berichten uit Vietnam, waar gehoorzaamheid tot moord voerde. We weten hoe in totalitaire regimes het naleven van de wet onmenselijkheden tot gevolg heeft.

En hoe is het in Nederland gesteld? Volgens velen zijn ook in Nederland door de wet ondersteunde – alhoewel minder gewelddadige – onrechtsituaties. Moeten we nu maar voetstoots aannemen dat elke wettelijke regeling of elke officiële maatregel rechtvaardig is, of moeten we ons in het rechtvaardigheidsgehalte van zo'n regeling of maatregel verdiepen? Zijn er bijvoorbeeld in militaire dienst situaties te bedenken waar gehoorzaamheid aan regels of bevelen van hogeren tot onrechtvaardigheid leiden? En hoe moet onze houding dan zijn?

Het zou aanbeveling verdienen ons te realiseren wat we aanrichten als we ongehoorzaam zijn, maar misschien moeten we ons ook afvragen wat we teweegbrengen als we gehoorzaam zijn of we alles maar op zijn beloop laten.

We zijn er aan gewend geraakt verantwoording te vragen voor ongehoorzaamheid. Moeten we ook geen verantwoording vragen voor gehoorzaamheid?

Erich Fromm, Amerikaans (humanistisch) psycholoog, schreef eens: „De menselijke geschiedenis is begonnen met een daad van ongehoorzaamheid. Waarschijnlijk zal ze eindigen door een daad van gehoorzaamheid”.

Rob Buitenweg

staat maak je eigenlijk alleen op EGO

In het maartnummer van EGO verscheen een artikel „Libanon en de Humanisten” van Joos Sinke en Frank Spoelstra. De redactie van de Humanist – veertiendaags orgaan van het Humanistisch Verbond – plaatste dit stuk enigszins verkort als hoofdartikel in haar nummer van 1 april 1979. Zij ontving de volgende reactie van een HV-lid, waarop commentaar ons overbodig lijkt:

Arnhem

Geachte redactie,

Geschrokken van het hoofdartikel van de Humanist, wil ik u toch wel even wijzen op de waarheidsverdraaiingen hierin. De militairen weten en wisten:

1e dat zij bij een onderdeel waren (uit eigen wil) dat wel eens ingezet kon worden voor de VN;

2e ook bij oorlog zullen zij hun plicht moeten doen of wilt u via de VVDM vrijwilligers zoeken hiervoor.

Jammer dat u de rode draad in uw blad toegelaten hebt (USSR). Liedjes zonder hersens, alleen maar schreeuwen en afbraak plegen. Ik hoop dat u zich weer in goede banen zult terugwerken.

Hoogachtend,
J. Mepper Hesselink

HAPPY TOURS

PROMOTORS OF

Long Weekend

Deze illustratie komt echt uit een vakantiefolder van een zuidafrikaans reisbureau, hoe ongelooflijk het ook lijkt.

INDIANEN-TRIBUNAAL

In november van dit jaar zal in ons land een Indianen-tribunaal worden gehouden over de rechten van de autochtone bevolkingen in Noord-, Midden- en Zuid-Amerika.

Doel van het tribunaal is te onderzoeken in hoeverre de mensenrechten en andere rechten ten aanzien van de Indianen worden geschonden.

Het tribunaal wordt georganiseerd door de Werkgroep Indianenproject uit Nederland en gesteund door organisaties als de Russel Peace Foundation, Survival International, Gesellschaft für Bedroete Völker, Instituto Indigenista Interamericana enzovoort. Voor f 3,70 inclusief porto kan bij de Werkgroep Indianenproject een brochure worden aangevraagd. Adres: Postbus 51322, Amsterdam, tel.: 020-76 62 42. Giro: 4057800, vermelden: Tribunaal SWIP.

ONTWAPENINGS-TREIN

Van eind juli tot begin augustus zal er een Internationale-Ontwapenings-trein rijden van Brussel (hoofdkwartier van de Navo) naar Warschau (hoofdkwartier van het Warschau-pact).

De trein zal bij begin- en eindpunt en onderweg stoppen voor demonstraties en akties gericht op eenzijdige ontwapening in elk van de landen waar de trein doorkomt. De reis, georganiseerd door onder andere het Centrum voor Geweldloze Weerbaarheid, de Vereniging Dienstweigeraars, de Peace Pledge Union, zal circa f 500,— per deelnemer kosten. Inlichtingen en opgave: postbus 385, Amsterdam.

**gast
in
EGO**

Het woord is ditmaal aan de heer Prins, oprichter van de aktiegroep

Zwaarden of Ploegijzers?

In de jaren 1961-'68 bestond het Comité 1961 voor de Vrede, dat het populaire blad „Contact” uitgaf. Dit Comité organiseerde de Anti-Atoombommarsen. In 1968 stopte deze beweging, omdat men meende, dat er genoeg gemarcheerd was. Dat is ook zo maar een aantal medewerkers betreunde het, dat ook Contact, het eenvoudigste vredesblad van Nederland opgeheven werd. Daarom zond ik in '70 100 stencils rond met de oproep weer zo'n blaadje te beginnen. Deze oproep vond zoveel weerklank, dat we met een oplaag van 2000 konden beginnen (nu minimum 6000). 't Blad heeft als ondertitel: „Aktieblad tegen de wapenwedloop. Het is een **niet** politiek of godsdienstig gebonden aktiegroep, waarin mensen van verschillende politiek en levensbeschouwing samenwerken. Wij zijn van mening, dat de bestaande vredesbladen zich te veel richten tot de eigen leden en te weinig tot de mensen buiten de vredesbeweging. Vaak zijn die bladen ook te wetenschappelijk voor de buitenstaanders. Het blad omvat slechts 4 pagina's en verschijnt per 2 maanden, zodat mensen die al veel lektuur hebben, 't makkelijk kunnen meenemen (f 5,— per jaar).

't Is de bedoeling om 't verder te verspreiden.

Waarom moet zo'n blad verder verspreid worden? Dat kan ik niet beter beantwoorden dan met de woorden van Joost de Vries in 't januari/februari nr. van „Ego” (blz. 4): „Waanzin van de wapenwedloop” „De toe-

EGO: kernachtig

nemende bewapening in de wereld dient een punt van grote zorg te zijn voor *ieder mens* in deze wereld ... Wat kunnen en willen we doen? ... Is dienstweigeren het antwoord? Moet Nederland uit de NAVO? De vredesproblematiek is een der belangrijkste problemen van deze tijd. Laten we eindelijk onze handen uit het haar halen!" Het laatste vind ik aardig gezegd. Maar als we die handen nu eindelijk eens uit de mouwen steken, dan hoeven we er ook niet mee in 't haar te zitten!

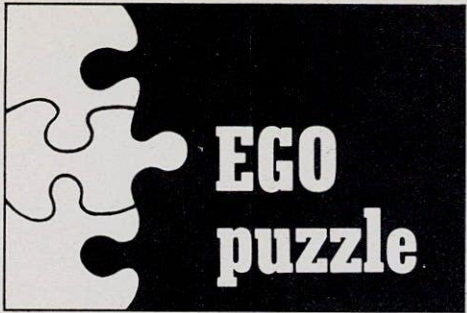
Wij zeggen niet: „Je moet dienstweigeren, dat blijft een persoonlijke zaak. We zijn wel voor uittreding uit (de militaire organisatie van) de NAVO. (We zijn voor opheffing van NAVO en Warschaupakt beide). Dan zijn we niet te extreem, want Frankrijk is al sinds 1968 uit die organisatie. Momenteel is 46% van de Partij van de Arbeid daarvoor. We kunnen dan evengoed meewerken in de niet militaire organisaties van de NAVO.

Het gaat nu *direkt* om *ombuigen* van de *wapenspira*al, die volgens. prof. Röling binnen 10 jaar tot een 3e wereldoorlog moet leiden. 't Gaat om het ombuigen van die spiraal naar beneden. Dus *geen verhoging* van defensieuitgaven. *Niet nucleair-maken* van onze raketten. Als deze doelen bereikt zijn, zien we wel verder. De meerderheid van het volk is er voor: een enquête nog wel van het Ministerie van Defensie wees uit, dat 58% van onze bevolking de kernwapens uit nederland weg wil hebben. Als in de Tweede Kamer maar 22 „volksverteenwoordigers” hiervoor stemmen, klopt onze democratie dus niet. Als we de democratie willen verdedigen, moeten we in de eerste plaats met de *binnenlandse democratie* beginnen! Kamerleden onder druk zetten! Deze taak heeft het IKV op zich genomen; wij willen hen hierbij zoveel mogelijk steunen. DE TIJD DRINGT. 't Gaat om ons voortbestaan. Wie helpt onze organisatie versterken? Proefnummers beschikbaar.

D. Prins
Meeuwstr. 18 Tiel, Tel. 03440-13797

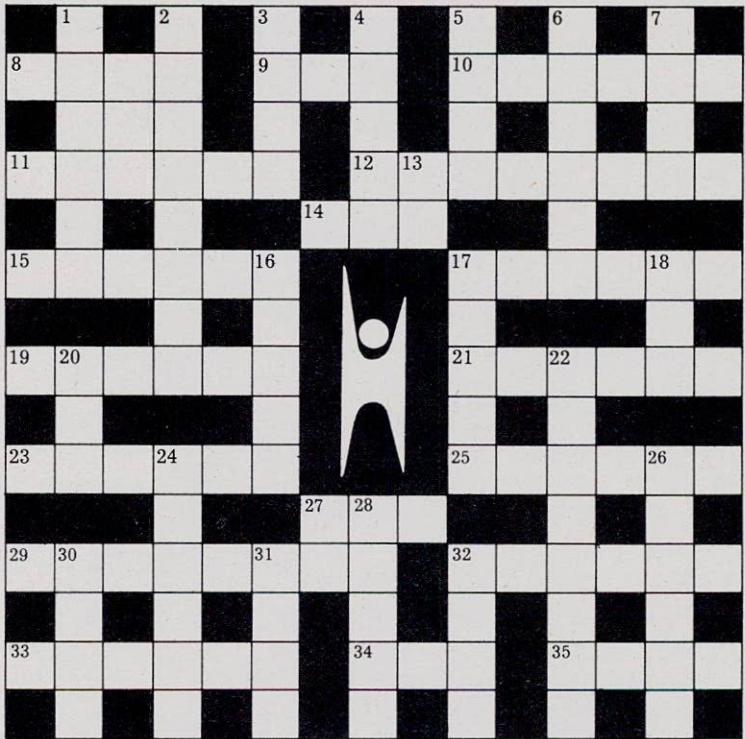
VAN ZWAARDEN NAAR PLOEGSCHAREN!

KRYPTOGRAM

Zoals we in het vorige nummer beloofden, volgen hier de namen van de prijswinnaars van het kruiswoordraadsel in het april-nummer. Slechts twee goede oplossingen kwamen bij ons binnen en de kadobonnen gaan naar: A. Nesselaar in Oudorp en Willem Bosma in Nieuwersluis. Hun oplossingen vertoonden de gevraagde humanistische slagzin „Geloof in jezelf en doe er wat mee!” De namen van goede oplossers van de doorloper in het meinummer komen in het augustus/septembernummer, die van onderstaand kryptogram in het oktobernummer.

De oplossingen verwachten wij voor 8 augustus a.s. op ons EGO-adres: Coornhert-huis, Hoofdstraat 84, 3972 LB Driebergen. Win ook zo'n boeken/platenbon van f 25, f 15 of f 10!!!

Horizontaal

8. Als deze vis op zo'n manier vrolijk is, dan moet hij wel zijn schoolgeld terughalen. 9. Als een ezel de pé in heeft, lijkt hij op een pianiste. 10. Komt A later in deze plaats in Overijssel aan? 11. Kan Agnes nu in Denemarken wonen? 12. Maak er geen drama van; hij is heel wat mans en zal je helpen. 14. Vooruit! glad is hij toch. 15. Als je 'r goeiendag zegt, zal dat heus wel invloed op haar doen en laten hebben. 17. Deze advocaat heeft er ook twee, alleen niet vandaag. 19. Dit spel is wel in, maar ons familielid vindt het maar stom. 21. Gebruiken allen hier hetzelfde vuurwapen? 23. Ik heb schoon genoeg van die Europeaan, hij werkt bepaald niet ont-nuchterend. 25. Nee, die niet; geef mij maar twee paar van een bepaalde lengte. 27. Wat doet die papegaai op de slee? 29. Als u die bij het strand vindt, is hij altijd alleen. 32. Bij nauwkeurige beschouwing kan dit nooit een raadsman zijn; voor hem zou dat geen aanbeveling zijn. 33. Loop toch hard met ons, dan bent u tenminste zichzelf. 34. Heeft zij echt alle troeven in handen, of is het er maar één. 35. Is dit soms 'n beroemde tegenstroom.

Verticaal

1. Ik keek maar heel even naar je. 2. Deze Europeaan hoeft niet om reis om dit te gebruiken, er is genoeg, van 8 ook. 3. Al dat geld door elkaar, dat doet de deur dicht. 4. Een goede raad: gooi niet altijd de verpakking weg; nu zeker niet. 5. Zou dit meisje wel in Ierland mogen zingen? 6. Laten deze naaldboom en loofboom zich hiermee in beeld brengen? Ik denk het niet. 7. Als we deze vuurspuwer eens nut-tigden. 13. Dit was reeds zonder voor-schrift. 16. Het valt op dat ze bij elkaar zijn, maar is dat erg? 17. Als je je meldt, doe dat dan niet wroetend, want het is nog steeds in zwang. 18. Maak dit meisje eens op maat. 20. Verdraaid, dit was nooit een Chinese leider. 22. Werken deze familieleden ook bij spoorwegen? 24. Heeft die Scandinaviër daar ook gestudeerd? Enig idee? 26. De kraakheldere bewoners van een bepaald land eten ze ook, en met ere. 27. Deze jongen kon al heel vroeg het om-gekeerde zeggen. 28. Het huwelijk tussen deze jongen en dit meisje is niet bepaald geslaagd; het is één grote puinhoop. 30. Zij heeft geen geluk in de loterij. 31. Reis er eens heen. Als je er lang blijft, kun je het ook worden. 32. Soldaten houden meestal wel van een verdraaid slot.

Joan Baez
over geweldloosheid
Zie blz. 4/5